ДІЇ СЛІДЧО-ОПЕРАТИВНОЇ ГРУПИ НА МІСЦІ ПОДІЇ

Навчально-практичні рекомендації

М.С. Городецька, О.Г. Литвиненко,
О.І. Груздь, М.М. Потоцький

ДОНЕЦЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

НАВЧАЛЬНО-ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

ДІЇ СЛІДЧО-ОПЕРАТИВНОЇ ГРУПИ НА МІСЦІ ПОДІЇ

Видавець Чернявський Д.О.
Кривий Ріг
2024

УДК 343.1

Рекомендовано до друку Вченою радою
Донецького державного університету внутрішніх справ
(протокол № 6 від 28 листопада 2023 р.)

Авторський колектив:
М.С. Городецька, О.Г. Литвиненко, О.І. Груздь,
М.М. Потоцький

Рецензенти:

Плетенець В.М. – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Говорун Д.В. – кандидат юридичних наук, оперуповноважений сектору карного розшуку відділення поліції №2 Криворізького районного управління поліції ГУНП України в Дніпропетровській області, майор поліції

Д11 Дії слідчо-оперативної групи на місці події: навчально-практичні рекомендації / М.С. Городецька, О.І. Груздь, О.Г. Литвиненко, М.М. Потоцький. Кривий Ріг: Видавець Чернявський Д.О., 2024.80 с.
ISBN 978-617-8045-93-7

Навчально-практичні рекомендації стануть у нагоді здобувачам освіти, практичним працівникам органів Національної поліції, науковцям, представникам правничих професій, а також усім, хто цікавиться проблемними питаннями, пов'язаними з діями слідчо-оперативної групи на місці події.

ISBN 978-617-8045-93-7

©ДонДУВС, 2024
©Видавець Чернявський Д.О., 2024

ЗМІСТ

1. Вступ.....4

2. Характеристика початкового етапу кримінального провадження.....5

3. Фіксації й вилучення слідів кримінального правопорушення на місці події.....19

4. Рекомендації щодо загальних положень здійснення затримання уповноваженою службовою особою, особи, яка вчинила злочин.....32

5. Рекомендації щодо забезпечення уповноваженою службовою особою прав особи, яка затримана за вчинення злочину.....67

ВСТУП

Під час досудового розслідування кримінальних правопорушень особливе значення має проведення першочергових слідчих розшукових дій та заходів. Важливо організувати діяльність саме під час виїзду слідчо-оперативною групою на місце події. Серед проблемних питань можна виокремити: 1) труднощі під час взаємодії учасників слідчо-оперативної групи; 2) окремі проблемні питання щодо затримання особи на місці події; 3) проблемні питання проведення огляду місця події та вилучення слідів. Саме на ці питання звернуто увагу у навчально-практичних рекомендаціях.

Недоліки у діяльності практичних працівників пов'язані як з невірним правозастосуванням так і з недосконалим законодавчим регулюванням. Спрямування дослідження лише у теоретичному чи лише практичному напрямку позбавить його завершеного характеру. Тому авторський колектив Університету зробив спробу під час вирішення проблемних питань поєднати пропозиції, які носять практичний та теоретичний зміст. Відповідно навчально-практичні рекомендації стануть у нагоді як здобувачам освіти так і практичним працівникам щодо набуття інформації з питань, пов'язаних з діями слідчо-оперативної групи на місці події.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Підстави створення СОГ. Для здійснення огляду місця події та проведення інших процесуальних заходів спрямованих на фіксацію слідів вчиненого кримінального правопорушення та його розкриття у відділах та відділеннях поліції створюються слідчо-оперативні групи для виїзду на місця події.

Слідчо-оперативна група (надалі - СОГ) – це спільна, об'єднана єдиною метою організаційна форма взаємодії слідчих, дізнавачів, оперативних працівників, дільничних офіцерів поліції, інспекторів-криміналістів та інших осіб на місці події.

СОГ створюються при чергових частинах органів та підрозділів поліції. Склад цих груп формується з числа працівників поліції відповідно до графіка чергування, затвердженого керівником органу, підрозділу поліції та погодженого з керівником органу досудового розслідування (дізнання)[1].

Начальники територіальних підрозділів поліції та слідчих відділів (відділень) є відповідальними за належну організацію взаємодії слідчих підрозділів з іншими органами та підрозділами поліції при попередженні, виявленні й розслідуванні кримінальних правопорушень. З цією метою начальнику територіального підрозділу поліції надається право за погодженням з начальником слідчого відділу (відділення):

---

[1] Наказ Міністерства внутрішніх справ України: Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні №575 від 07.07.2017. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text

1) включати слідчих до складу слідчо-оперативної групи для виїзду на місце події за заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення;

2) створювати слідчо-оперативні групи для виявлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення[2];

Заступаючи на службу в цілодобовий наряд, учасники СОГ в обов'язковому порядку проходять цільовий інструктаж та отримують табельну вогнепальну зброю.

Після надходження на лінію «102» або особистого звернення громадян до чергової частини відділу (відділення) поліції з повідомленням про скоєння певного кримінального правопорушення, на місце події надсилається СОГ.

Відповідальними за організацію своєчасного направлення на місце події слідчо-оперативної групи у повному складі, інших працівників органу, підрозділу поліції залежно від обставин та характеру вчиненого кримінального правопорушення та доставляння за необхідності до місця події спеціалістів інших органів є начальники ГУНП, їх територіальних (відокремлених) підрозділів [3]. Після отримання повідомлення про певну подію, черговий чергової частини відділу поліції доповідає про це керівництву, після чого на місце події направляється чергова СОГ, а за необхідності спеціалісти у певних галузях розслідування та розкриття кримінальних правопорушень. До таких, зокрема варто віднести слідчих та оперативних працівників, які займаються розслідуванням та розкриттям майнових

---

[2]Інструкція з організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України: затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017 №570. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-17#Text

[3] Наказ Міністерства внутрішніх справ України: Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні №575 від 07.07.2017. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text

кримінальних правопорушень, проти життя та здоров'я, дорожньо-транспортних пригод та ін.

Завданням СОГ є виявлення, фіксація, вилучення та пакування слідів кримінального правопорушення, речових доказів, установлення свідків та потерпілих, з'ясування обставин кримінального правопорушення, що мають значення для всебічного, повного і неупередженого їх дослідження та встановлення осіб, які його вчинили.[4] На місці події учасники СОГ мають зібрати максимальну кількість інформації, що допоможе у розкритті конкретної кримінальної події.

Після прибуття на місце події члени СОГ з'ясовують обставини вчинення кримінального правопорушення, установлюють свідків, прикмети осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, та ймовірні шляхи їх руху. У разі необхідності вживають заходів для переслідування транспортних засобів, якими заволоділи особи, що вчинили кримінальне правопорушення, або тих, що використовувалися при його вчиненні. Беруть участь у розшуку та затриманні осіб, які підозрюються в учиненні цих кримінальних правопорушень.[5] Виключно злагоджена робота кожного учасника слідчо-оперативної групи сприятиме швидкому та ефективному розкриттю кримінального правопорушення.

---

[4] Наказ Міністерства внутрішніх справ України: Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні №575 від 07.07.2017. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text

[5] Наказ Міністерства внутрішніх справ України: Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні №575 від 07.07.2017. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text

Учасники СОГ. Згідно з наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 №575 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» до складу СОГ включаються слідчий (дізнавач), працівник оперативного підрозділу, інспектор-криміналіст (технік-криміналіст), а також (за необхідності) кінолог зі службовим собакою.[6] За необхідності, до огляду місця події може бути залучено спеціаліста у іншій галузі. Так, до участі в початкових та інших слідчих діях: огляду трупів на місці події (знайдення), ексгумації, вилучення зразків та ін.,як фахівці можуть залучатися судово-медичні експерти у встановленому законом порядку[7].

На місці події старшим СОГ є слідчий, а в разі включення до складу СОГ замість слідчого дізнавача старшим СОГ є дізнавач.

Так, відповідно до Наказу «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні[8], на місці

---

[6] Наказ Міністерства внутрішніх справ України: Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні №575 від 07.07.2017. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text

[7] Інструкція про проведення судово-медичної експертизизатверджена наказом Міністерства охорони здоров'я №6 від 17.01.95, URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0254-95#Text

[8] Наказ Міністерства внутрішніх справ України: Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та

події старшим СОГ є слідчий, а в разі включення до складу СОГ замість слідчого дізнавача старшим СОГ є дізнавач.

Згідно п. 8 цієї ж Інструкції слідчий (дізнавач) на місці події має такі повноваження:

1) керує діями інших членів СОГ та відповідає за якість проведення огляду місця події; разом з іншими членами СОГ, залученими спеціалістами, запрошеними потерпілими, свідками та іншими учасниками кримінального провадження в установленому КПК України порядку фіксує відомості щодо обставин учинення кримінального правопорушення; вилучає речі і документи, які мають значення для кримінального провадження, та речі, вилучені з обігу, у тому числі матеріальні об'єкти, придатні для з'ясування обставин, що підлягають доказуванню, забезпечує в установленому порядку їх належне зберігання для подальшого направлення для проведення судової експертизи; має право заборонити будь-якій особі перебувати на місці огляду або залишати його до закінчення огляду та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню огляду[9]. При цьому заборона перебувати на місці події стосується не лише сторонніх осіб, які мимоволі спостерігають подію, а й керівництва та інших співробітників Національної поліції та їх підрозділів, прокуратури, суду та ін. Охорону місця події можуть забезпечувати як працівники СОГ, так і інші учасники події. Така охорона здійснюється задля збереження слідів кримінального правопорушення та наступного його розкриття.

2) за наявності підстав інформує уповноваженого працівника чергової частини про залучення додаткових сил і

розслідуванні №575 від 07.07.2017. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text

[9] Наказ Міністерства внутрішніх справ України: Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні №575 від 07.07.2017. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text

засобів для фіксування всіх обставин учиненого кримінального правопорушення; В даному випадку слідчим може бути запрошено для огляду судово-медичного експерта, спеціаліста вибухотехніка тощо.

3) за необхідності після початку кримінального провадження допитує про обставини вчиненого кримінального правопорушення заявника, потерпілого, свідків та інших учасників кримінального провадження; надає письмові доручення працівникам оперативних підрозділів про проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні[10].

Іншим важливим учасником слідчо-оперативної групи є працівник оперативного підрозділу.

Так, відповідно до п. 9 Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні працівник оперативного підрозділу на місці події:

1) здійснює поквартирний чи подвірний обхід з метою виявлення свідків учиненого кримінального правопорушення, збору відомостей, що можуть бути використані як докази; Зазначені дії на місці події є надважливими, адже завдяки їм можливе розкриття кримінального правопорушення по «гарячим» слідам.

2) установлює час, місце і обставини вчинення кримінального правопорушення; кількість осіб, які його вчинили, їх прикмети; наявність у них зброї, транспортних засобів, слідів на одязі чи тілі, які могли залишитися через опір потерпілих або при подоланні перешкод; індивідуальні

---

[10] Наказ Міністерства внутрішніх справ України: Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні №575 від 07.07.2017. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text

ознаки викрадених речей; напрямок руху осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, інші відомості, необхідні для їх встановлення; використовує наявні джерела оперативної інформації з метою розкриття кримінального правопорушення;

3) негайно інформує слідчого (дізнавача) про одержані дані щодо обставин вчинення кримінального правопорушення та осіб, які його вчинили, для їх подальшої фіксації шляхом проведення слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій;

4) виконує письмові доручення слідчого (дізнавача) про проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Під час їх виконання користується повноваженнями слідчого (дізнавача)[11].

Вважаємо за потрібне до переліченого додати необхідність:

- забезпечення збереження слідів на місці події шляхом огородження території;
- виведення з місця події сторонніх осіб, у тому числі працівників поліції, безпосередньо не пов'язаних із проведенням огляду;
- знаходження та залучення до участі в огляді понятих.

Невід'ємним учасником слідчо-оперативної групи є інспектор-криміналіст (технік-криміналіст). Так, на місці події цей учасник:

1) надає консультації слідчому (дізнавачу) з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок; Відмітимо, що допомога інспектора – криміналіста на місці

---

[11] Наказ Міністерства внутрішніх справ України: Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні №575 від 07.07.2017. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text

події є не аби як цінною, адже слідчій (дізнавач) не в повному обсязі володіє знаннями, які потрібні під час опису тих чи інших слідів, предметів тощо.

2) з використанням спеціальних знань та навичок, науково-технічних засобів і спеціального обладнання проводить вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складає плани і схеми, виготовляє графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей;

3) виявляє, фіксує, здійснює вилучення та пакування матеріальних об'єктів, які несуть на собі слідову інформацію вчиненого правопорушення;

4) проводить експрес-аналіз за зовнішніми характеристиками вилучених об'єктів (без надання письмового висновку), звертає увагу слідчого на фактичні дані, що мають значення для розслідування обставин кримінального правопорушення;

5) відповідає за якісну фіксацію всієї слідової інформації, повноту відображених про це даних у протоколі огляду та схемі (плані) до нього [12]. Роль інспектора-криміналіста на місці події є недооціненою, адже це та особа, яка не лише помічає та вилучає сліди, а й допомагає слідчому (дізнавачу) правильно сформулювати та описати виявлені сліди, предмети, речовини тощо.

Учасником, який перебуває на місці події до приїзду СОГ є дільничний офіцер поліції (поліцейський патрульної поліції). Однак, відзначимо, що не завжди цей учасник присутній під час огляду місця події. У разі присутності зазначеного учасника на місці події він зобов'язаний:

1) до прибуття СОГ забезпечувати охорону місця події, забезпечити збереження слідів учиненого

---

[12] Наказ Міністерства внутрішніх справ України: Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні №575 від 07.07.2017. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text

кримінального правопорушення та в разі необхідності організовувати надання невідкладної медичної допомоги потерпілим особам;

2) з'ясовувати обставини вчиненого кримінального правопорушення, установлювати свідків, очевидців події, прикмети правопорушників, збирати інші відомості, що можуть бути використані як докази;

3) інформувати уповноваженого працівника чергової частини органу, підрозділу поліції про обставини вчинення кримінального правопорушення та осіб, які його вчинили, для вжиття невідкладних заходів щодо їх затримання;

4) з прибуттям СОГ негайно інформувати слідчого (дізнавача) про одержані дані щодо обставин учинення кримінального правопорушення та осіб, які його вчинили, для їх подальшої фіксації шляхом проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій[13].

У певних видах кримінальних правопорушень під час огляду місця події доречним є залучення кінолога. На місці події кінолог:

1) за узгодженням зі слідчим (дізнавачем) визначає межі огляду місця події і порядок його проведення з метою виявлення слідів і предметів, які мають значення для застосування службового собаки, на основі наявної інформації визначає доцільність його застосування;

2) уживає заходів для розшуку та затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, шляхом застосування службового собаки по запахових слідах, речах і предметах, залишених на місці події, а також з метою пошуку слідів і предметів, які мають значення для розкриття і розслідування кримінального правопорушення;

---

[13] Наказ Міністерства внутрішніх справ України: Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні №575 від 07.07.2017. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text

3) бере участь у блокуванні місця вчинення кримінального правопорушення, його огляді, виявленні, фіксації, вилученні і зберіганні предметів і слідів, які можуть бути використані для розшуку особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, із застосуванням службового собаки;

4) позначає місця виявлення на шляху слідування службового собаки предметів і речей, які можуть бути використані для пошуку особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, із застосуванням службового собаки;

5) доводить до відома керівника СОГ інформацію про можливе походження запахоносіїв (слідів, предметів), виявлених на місці події, та їх використання для розкриття та розслідування кримінального правопорушення;

6) використовуючи отриману інформацію, застосовує службового собаку для розшуку особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, за її запаховими слідами;

7) обстежує за допомогою службового собаки прилеглу до місця події територію та можливі місця укриття особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (горища і підвали прилеглих будівель, які не є житлом чи іншим володінням особи, незамкнені сховища, лісопаркові зони, кар'єри тощо);

8) разом з іншими працівниками поліції бере участь у переслідуванні та затриманні осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення, застосовує при цьому службового собаку;

9) за відсутності можливостей застосування службового собаки або в разі втрати ним сліду діє за вказівкою керівника СОГ[14].

---

[14] Наказ Міністерства внутрішніх справ України: Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні №575 від 07.07.2017. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text

Звернемо увагу, ще на одного учасника - керівника органу, підрозділу поліції. Так,у разі вчинення особливо тяжких злочинів, а також кримінальних правопорушень, які викликають значний суспільний резонанс, керівник органу, підрозділу поліції (у разі його відсутності - особа, яка виконує його обов'язки) зобов'язаний особисто виїхати на місце пригоди, забезпечити проведення огляду місця події СОГ, організувати належну взаємодію між працівниками поліції при проведенні першочергових заходів та невідкладних слідчих (розшукових) дій, забезпечити залучення додаткових сил та засобів, надання іншої необхідної допомоги членам СОГ для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила.[15] В даному випадку керівник органу, підрозділу поліції виконує допоміжну функцію, і не має права втручатись у безпосередній огляд місця події.

Процесуальні дії на місці події. На місці події можуть проводитись наступні першочергові заходи та невідкладні слідчі (розшукові) дії:

- проведення огляду місця події. Це єдина слідча (розшукова) дія, яка здійснюється до внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань.
- переслідування і затримання правопорушників за слідами або указаними потерпілими і очевидцями напрямками переміщення правопорушника або за результатами роботи службового собаки, організація загороджувальних заходів, у тому числі в місцях можливого перебування або появи правопорушників. Під час даного

---

[15] Наказ Міністерства внутрішніх справ України: Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні №575 від 07.07.2017. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text

заходу, спрямованого на розкриття кримінального правопорушення можуть бути задіяні працівники кримінальної поліції, дільничні офіцери поліції, кінолог зі службовою собакою, а також інші громадяни, які стали свідками чи очевидцями події та можуть здійснювати затримання підозрюваної особи в порядку ст. 207 КПК України.

- проведення розшукових заходів у місцях перебування осіб, схильних до вчинення правопорушень (у тому числі збуту викраденого майна). Зазвичай такі дії проводяться працівниками оперативного підрозділу та дільничними офіцерами, адже вони володіють такою інформацією щодо території їх обслуговування.

- виявлення свідків та очевидців події, опитування (у разі внесення відомостей в ЄРДР - допит) з цією метою осіб, які проживають або працюють поблизу місця вчиненого діяння, а також осіб, які могли перебувати на можливих шляхах руху правопорушника до та від місця події;

- установлення базових станцій операторів мобільного (рухомого) зв'язку, що обслуговують територію, на якій знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення, та можливих напрямків руху особи, яка його вчинила, а також інших місць з урахуванням обставин кримінального правопорушення;

- проведення поквартирного чи подвірного обходу для збирання відомостей про подію, обстеження місцевості в районі вчинення кримінального правопорушення, виявлення загублених, викинутих правопорушником знарядь учиненого діяння, інших предметів, отримання додаткової інформації про подію та осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. Зазначені дії також покладаються на оперативних працівників та дільничних офіцерів поліції, адже вони володіють всією інформацією про криміногенну ситуацію на території їх обслуговування.

- орієнтування особового складу органів та підрозділів поліції на території обслуговування, на якій учинено кримінальне правопорушення, та суміжних

територіях, а також (за необхідності) представників громадськості про характер, час, місце і спосіб учинення кримінального правопорушення, кількість осіб, які його вчинили, їх зовнішність, прикмети викраденого та про інші відомості, що мають значення для встановлення правопорушників та їх розшуку;

- використання можливостей баз (банків) даних єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України та інших інформаційних ресурсів, а також засобів масової інформації;

- перевірку осіб за базами (банками) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України, та іншими інформаційними ресурсами, передбаченими статтями 26, 27 Закону України «Про Національну поліцію»;

- інші передбачені законодавством заходи та дії, необхідні для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила[16].

Для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути:

1) відібрано пояснення;

2) проведено медичне освідування;

3) отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;

4) вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які

---

[16] Наказ Міністерства внутрішніх справ України: Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні №575 від 07.07.2017. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text

виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей (ч.3 ст. 214 КПК України)[17].

В тому разі, коли після проведення усіх першочергових заходів і невідкладних слідчих (розшукових) дій не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, керівник органу, підрозділу поліції організовує і забезпечує подальшу роботу з розкриття цього кримінального правопорушення.

Після внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань слідчий проводить усі необхідні слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії спрямовані на розкриття даної події, встановлення підозрюваної особи, відшкодування шкоди потерпілому та притягнення винного до кримінальної відповідальності.

---

[17] Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2039

ФІКСАЦІЇ Й ВИЛУЧЕННЯ СЛІДІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ НА МІСЦІ ПОДІЇ

Поняття та класифікація. Оскільки між учиненням кримінального правопорушення й початком його розслідування існує певний проміжок часу, перед слідчим завжди стоїть завдання визначення того, чи є об'єкт, виявлений під час розслідування, тим самим об'єктом, що був задіяний під час учинення кримінального правопорушення. Перш за все, це стосується встановлення злочинця, а також використаних ним знарядь. Але це є можливим за умови, що розшукуваним об'єктом були залишені сліди під час учинення кримінального правопорушення. У такий спосіб вирішується завдання визначення зв'язку певної людини або іншого об'єкта з подією кримінального правопорушення.

Сліди кримінального правопорушення в широкому розумінні – це будь-які матеріальні й ідеальні сліди відображення події, тобто під ними розуміють зміни, які були частково або повністю внесені в обстановку де було вчинено суспільно-небезпечне діяння. Слідами кримінального правопорушення можуть бути не лише, як прийнято вважати сліди пальців рук, або відбитків підошви взуття, а також зміна нормального розташування предметів, їх зникнення або навпаки поява, залишки частин предметів та речовин, внесення змін (як часткових так і повних) у документи, формування у пам'яті очевидців певних образів тощо. Як правило, кримінальне правопорушення відображається у слідах не повністю, а фрагментарно, що створює суттєві труднощі у пізнавальному процесі для органів досудового розслідування.

До змісту розслідування кримінальних правопорушень входить здійснення розшуку певних слідів та встановлення їх зв'язку з подією кримінального правопорушення. Для вирішення пошукових завдань

використовується метод криміналістичної діагностики та ідентифікації.

Криміналістична ідентифікація, як процес встановлення тотожності будь-яких ознак у різних об'єктах є загальним (загальнонауковим) методом дослідження, теорія якого базується на формальних законах логіки та є сукупністю логічних правил дослідження, у процесі яких встановлюється тотожність. Отже, універсальність методу ідентифікації, як загальнонаукового інструмента, дозволяє використовувати методи природничих і технічних наук як прийоми для застосування ідентифікації як загального методу пізнання[18].

Залежно від природи слідів кримінального правопорушення, в яких відобразилися ознаки об'єкта, ідентифікація поділяється на такі види:

а) ідентифікація за матеріально фіксованими ознаками;

б) ідентифікація за ідеально фіксованими ознаками.

Ідентифікація за матеріально фіксованими ознаками має такі різновиди:

– ідентифікація об'єкта за його слідами-відображеннями, коли зовнішня будова одного об'єкта (слідоутворюваного) відбивається на іншому (слідосприймаючому), як приклад (сліди рук на гладкій поверхні, сліди взуття або коліс автомобіля на вологому піску, сліди знаряддя зламу на дверях тощо);

– ідентифікація об'єкта за його частинами (має місце коли певний об'єкт в результаті фізичної дії було розділено на декілька елементів), як приклад (розбита фара автомобіля, чи скла вікна, розірваний документ тощо);

– ідентифікація виконавця рукописного тексту за ознаками почерку;

---

[18]Весельський В.К. Розслідуванняокремихвидівзлочинів: навч. посіб. / О.О. Алєксєєв, В.К. Веселеський, В.В. Пясковський. –К.: «Центр учбовоїлітератури», 2013. 278 с. – С. 142

– ідентифікація особи за фотографією (встановлення факту, що на фотографії зображена певна особа або на кількох фотографіях – та ж сама особа).

Ідентифікація за ідеально фіксованими ознаками передбачає ідентифікацію об'єкта (як живої так і не живої природи) за уявним образом, який сформувався в пам'яті певної людини в результаті сприйняття події кримінального правопорушення або події, певним чином пов'язаної із кримінальним правопорушенням.

Образ є своєрідним слідом – відбитком ознак об'єкта, який сприймався певною особою (як правило це свідок події або потерпілий). Реалізується цей вид ідентифікації в діяльності правоохоронних органів шляхом упізнання особою об'єктів або осіб, які сприймаються нею під час розслідування кримінального правопорушення. Упізнанню може передувати складання словесного опису або зображення об'єкта з метою використання його для розшуку під час допиту особи в певному статусі.

Криміналістична діагностика тісно пов'язана з криміналістичною ідентифікацією та встановленням групової належності. Ці напрями в пізнавальному криміналістичному процесі здійснюються за допомогою комплексу методів, деколи вони переплітаються, один передує іншому і навпаки. Також багато спільного в їх теоретичних основах, зокрема в системі класифікації досліджуваних об'єктів[19].

Наприклад, шляхом вивчення слідів взуття, виявлених на місці події, встановлюється, що злочинець був узутий у кросівки 44-го розміру з певним рельєфом підошви. Установлюється, що підошва правої кросівки має характерне пошкодження, а злочинець має зріст 180–183 см. Інший приклад – завдяки дослідженню вилученої з місця події гільзи

---

[19]Панченко К.В. Окремі аспекти використання методу діагностики в роботіслідчого. Збірник тез доповідей студентів, аспірантів та з добувачів-учасників 74-ї звітної конференції Одеського національного університет у імені II Мечникова.(Одеса, 25–27 квітня 2018 р.).–Одеса: Фенікс, 2018. С. 330-334. С. 332.

встановлюється, що вона має параметри (розміри, форма, колір металу тощо) гільз, які використовуються у патронах для пістолета «ТТ».

Фіксація слідів. Виявлення та фіксація слідів кримінального правопорушення відбувається під час проведення слідчих дій, відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу стосовно проведення таких дій, за допомогою фото й відеозасобів фіксації. Правовими підставами використання технічних засобів слідчим під час слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій є положення ст. 71, 103, 105, 107, 232, 260, 263–266, 270 КПК України.

Вилучення матеріальних слідів відображення кримінального правопорушення здійснюється слідчим (як правило з-за допомогою спеціаліста) в присутності понятих, яких залучено до проведення слідчої дії, в експертний пакет, який опечатується в присутності всіх учасників слідчої дії. На вказаному пакеті вказується фабула (де, коли та що саме було вилучено) правильність вчинення всіх дій по завершенню слідчої дії фіксується підписами всіх учасників.

Процес залучення експерта в якості спеціаліста при огляді місця події регламентується статтями 71 та 72 Кримінального процесуального кодексу України, а також Інструкцією про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події № 1339.

Вилучення слідів.

Сліди рук

Правила щодо вилучення:

– із предметом-носієм або його частиною;

– скопіювати на дактилоскопічну плівку або відрізок технічної стрічки;

– виготовити зліпки із силіконових паст, клею ПВА, синтетичного каучуку, силіконової суміші.

Упакування: у коробки, ящики; за можливістю використати дротові каркаси, дерев'яні розпірки, посуд, пляшки та інші предмети аналогічної форми; у конверти, при цьому сліди на об'єкті позначати за допомогою стрілки, мітки.

Сліди ніг (взуття)

Правила щодо вилучення: виготовити зліпки (не забудьте про каркас!) із гіпсу, силіконової пасти, сірки, синтетичного каучуку; зняти на слідокопіювальну плівку (дакто-, відрізки технічної стрічки або зволожений фотопапір), з використанням електростатичного килимка на плівку, разом із предметом-носієм.

Упакування: у коробки, щільно набиті папером або у конверти.

Знаряддя злочину

Правила щодо вилучення: у тому стані, в якому виявлені, разом з усіма ключами. Устромляти у замкову щілину будь-які предмети (у т.ч. штатні ключі), а також проводити інші експерименти із замками до їх експертного дослідження забороняється.

Упакування: у щільний папір, коробку, поліетиленовий пакет.

Знаряддя злому

Правила щодо вилучення: у тому стані, в якому виявлені.

Упакування: у щільний папір (закріпити дротом або мотузкою на дошці, фанері); кінці інструментів, на яких можуть знаходитися частки сторонніх матеріалів, помістити у поліетиленові пакети.

Сліди злому, сліди розпилу

При виявленні знаряддя злому та порівнянні слідів з його робочою поверхнею не торкатися поверхні сліду.

Правила щодо вилучення: разом із предметом-носієм; із частиною предмета-носія (випиляти або вирізати ділянку).

Із громіздких предметів – виготовити зліпки із клею ПВА, пластиліну, силіконової суміші, синтетичного каучуку або іншого матеріалу.

Упакування: у щільний папір, коробки або поліетиленові пакети, при цьому сліди на об'єкті позначати за допомогою стрілки, мітки.

Мотузки, джгути, вузли, петлі

Висушити. Не очищати від сторонніх забруднень. Захистити кінці від розкручування, обгорнувши їх папером і перев'язавши ниткою. Перерізувати петлі напроти вузла без порушення вузлів, кінці з'єднати ниткою або мотузкою, вузли зміцнити нитками.

Правила щодо вилучення: вилучати повністю.

Упакування: у чистий папір, потім – у коробку. Попередньо вилучити волокна накладення.

Жувальна гумка, замазка, пластилін (зі слідами рук)

Правила щодо вилучення: разом із предметом-носієм; із громіздких предметів – зіскребти.

Упакування: у коробки.

Зберігання: при низькій температурі, подалі від джерел тепла!

Замки, замикальні пристрої, їх частини

Не допускається експериментальна перевірка механізму замка!

Правила щодо вилучення: у тому стані, в якому виявлені, разом з усіма ключами. Устромляти у замкову щілину будь-які предмети (у т.ч. штатні ключі), а також проводити інші експерименти із замками до їх експертного дослідження забороняється.

Упакування: у щільний папір, коробку, поліетиленовий пакет.

Ключі, відмички

Правила щодо вилучення: у тому стані, в якому виявлені.

Упакування: у щільний папір (закріпити дротом або мотузкою на дошці, фанері); кінці інструментів, на яких можуть знаходитися частки сторонніх матеріалів, помістити у поліетиленові пакети.

Тирса, відщеплення дерева, стружка (зі слідами знарядь злому, що застосовувалися)

Правила щодо вилучення: разом із предметом-носієм.

Упакування: у конверти зі щільного паперу.

Відбір порівняльних зразків: взуття та одяг підозрюваного;інструменти, інші знаряддя та предмети з житла підозрюваного.

Сліди зубів

Правила щодо вилучення:

– з продуктами харчування (вершкове масло, сало, маргарин, шоколад, сир, мармелад, ковбасні вироби, фрукти, овочі тощо);

– з жувальною гумкою;

– з ділянками шкіри трупа потерпілого або відкушеними ділянками (вилучається судово-медичним експертом після дослідження трупа в морзі);

– із предметами (недопалки, пломби, металеві, пакувальні ковпачки від пляшок).

Упакування: у коробки та інші ємності.

Зберігання:

– продукти – у холодильнику (в ящику з льодом, в ємності з холодною водою);

– швидкопсувні продукти – у 0,5 % розчині формаліну;

– ділянки шкіри людини – у консервувальному розчині (упаковує лікар).

Відбір порівняльних зразків одержують зубні лікарі або техніки-протезисти:

– надкусу – на пластилін, термопластичну масу, віск, гіпс тощо;

– відкусу – на віск, пластилін, заморожене вершкове масло, плавлений сир, або на той продукт, де виявлені сліди;

– у трупа – на гіпс, зуболікарські пасти.

Вогнепальна зброя та боєприпаси

У випадку виявлення та вилучення предмета схожого на вогнепальну зброю необхідно переконатися, що вона (кожен її екземпляр) не заряджена. У випадку, якщо в патроннику знаходиться патрон і його неможливо витягти між бійком і капсюлем або між курком та ударником (залежно від виду зброї), потрібно розмістити прокладку зі шкіри або іншого еластичного матеріалу достатньої товщини, після чого плавно спустити курок і ввімкнути запобіжник.

Для запобігання випадання з каналу ствола незгорілих порошинок, а також потрапляння до нього сторонніх предметів або речовин дульний зріз ствола потрібно обернути аркушем білого чистого паперу, обв'язавши його навколо ствола ниткою.

Одиночні екземпляри зброї слід упаковувати в щільний папір, краї якого заклеїти, опечатати та зробити на поверхні пояснювальний запис щодо місця та дати виявлення зброї, її марки та моделі, заводського порядкового номера тощо та проставити підписи слідчого, понятих і спеціаліста.

Якщо в ході огляду на поверхні зброї виявлено сліди папілярних узорів, то її потрібно упаковувати в картонний або дерев'яний ящик, закріпивши так, щоб не пошкодити ці сліди.

Перед упакуванням до кожного екземпляра зброї має бути прикріплена бирка, на якій указують: найменування та заводський порядковий номер зброї; де, коли, під час якої слідчої (розшукової) дії її виявлено. Надпис засвідчується підписами слідчого, понятих та спеціаліста.

Ящики зі зброєю мають бути надійно закриті. Через замки протягується шпагат, на кінці якого кріпиться бирка з пояснювальними записами, засвідченими підписами слідчого й понятих.

Вилучення гільзи, патрона, набоїв: двома пальцями за зріз (вершину) та донну частину.

Упакування: спершу кожний об'єкт поміщають окремо у чистий папір, а потім – у пакет або коробку.

Вилучення кулі, шроту, картечі

Не торкатися поверхні снарядів, які вилучаються, щипцями, плоскогубцями та іншими інструментами!

Вилучення:

– із дерев'яної перешкоди – вирубати або випиляти оточуючу ділянку;

– із цегляної кладки – вибити за допомогою шлямбура, діаметр якого повинен значно перевищувати вхідний отвір;

– із ґрунту – зняти з урахуванням можливої глибини залягання, просіяти через сито або промити у воді;

– зі снігу – зібрати й розтопити.

Упакування: кожний об'єкт поміщається окремо у паперовий згорток або конверт, потім – у пакет чи коробку.

Сліди пострілу (наскрізні та сліпі пробоїни, рикошет, механічні пошкодження пороховими газами, кіптява, обпалення, незгорілі порошинки, металізація, бризки мастила).

Вилучення: разом із предметом-носієм або з частиною перешкоди, зіскребти кіптяву з громіздких предметів; зробити змив на марлевий тампон, що зволожений в розчині ацетону, та на марлевий тампон, який зволожений у водному розчині. Окремі зерна пороху слід вилучати за допомогою препарувальної голки або скальпеля, а також їх можна вилучати на плівку для мікрооб'єктів.

Одяг, що змочений кров'ю, необхідно акуратно розкласти та висушити при кімнатній температурі.

Ділянку з пошкодженнями треба обшити білим матеріалом розміром не менше 25х25 см; одяг скласти обшитою частиною всередину.

Упакування: спершу у чисту тканину або щільний папір, потім – в ящик або коробку; зіскрібки помістити у пробірку.

Прокладка, пиж

Не пошкодити краї!

Вилучення: повністю (користуватися пінцетом).

Упакування: у чистий папір. Кожен об'єкт упаковується окремо.

Пошкодження скла (зі слідами пострілу)

Вилучення: з рами – із попередньо наклеєним аркушем паперу; осколки необхідно скласти, попередньо відновивши початкову форму, а потім закріпити клеєм на аркуші паперу;

Упакування: у коробку між двома цілими листами скла (окантувати лейкопластиром або стрічкою типу „скотч").

Сліди пострілу
(на шкірі рук особи, яка стріляла)

Вилучення: змити сліди пострілу зі шкіри марлевим тампоном, змоченим ацетоном, з тильного та внутрішнього боку кистей рук – праву і ліву руку окремо.

Упакування: у паперові конверти, кожен тампон – окремо, попередньо висушивши їх при кімнатній температурі.

Труп
(зі слідами пострілу)

До проведення експертизи неприпустимим є обмивання ран та видалення кров'яної кірки з ушкоджень,зондування раневого каналу та виймання снаряду металевим інструментом.

Упакування: у чисту тканину, брезент і т.п.

При „сліпих" проникаючих пораненнях, що не спричинили смерть потерпілого, попередити лікаря та медперсонал, які проводять операцію, про необхідність збереження снаряду та обережного поводження з ним.

Сліди біологічного походження

Після виявлення, фото-фіксації та детального опису слідів в протоколі огляду, об`єкти дослідження по яких є можливість проведення комплексних досліджень (дактилоскопічних та молекулярно-генетичних) **вилучають з дотриманням наступних правил:**

- всі операції проводять тільки в гумових рукавицях, медичних масках та одноразових шапочках;
- використовують пінцет та скальпель, які оброблені дезінфікуючими розчинами;
- після закінчення роботи з кожним об`єктом інструменти протирають ватним тампоном зі спиртом, після

чого прокалюють бранши інструментів над полум'ям запальнички;

- бажано під час роботи експертів по виявленню слідів біологічного походження вести якомога менше розмов, оскільки мікрочастинки слини під час розмов розпилюються в радіусі більш ніж 2 метри, що може привести до забруднення (контамінації) виявлених слідів біологічним матеріалом учасників слідчо-оперативної групи;

- всі вилучені об`єкти (предмети) до упакування висушують при кімнатній температурі без використання нагрівальних приладів (по можливості слід уникати прямого попадання сонячних променів);

- вилучені предмети упаковують в установленому порядку окремо в паперові пакети, коробки, які не використовувалися раніше, і у яких завідомо відсутні біологічні сліди людини (наприклад, при використанні для пакування чистих паперових аркушів, всі операції з цими аркушами, починаючи з вилучення їх із пачки паперу, повинні здійснюватись лише в гумових рукавичках).

Якщо при огляді місця події вилучені речові докази, які знаходяться в вологому стані і не має змоги їх висушити до пакування, **необхідно:**

- обов'язково зазначити в протоколі огляду місця події про вологий стан об'єктів дослідження, зробивши примітку й на упаковці;

- речі, що знаходяться у вологому стані, направити не пізніше 24 годин з моменту їх вилучення до будь-якої експертної установи для проведення досліджень з обов'язковим зазначенням в супровідному документі стану в якому знаходяться об'єкти дослідження. Будь-яке зволікання призведе до непридатності слідів біологічного походження.

Наркотичні засоби

Вилучають з дотриманням наступних правил:

Кожний об'єкт має бути упакований в окрему тару, щоб під час зберігання або транспортування речовини не

змішувалися та не переходили з поверхні одного предмета-носія на інший.

Упакування:

В якості пакувального матеріалу використовуються:

- картонні коробки (ящики);
- пакети з полімерного матеріалу (пакети Експертної служби МВС України);
- паперові пакети та конверти;
- пластикові пляшки.
- кожен об'єкт має бути упакований в окрему тару, щоб під час зберігання або транспортування речовини не змішувалися та не переходили з поверхні одного предмета-носія на інший;
- з метою недопущення випаровування речовин та витоку рідин, у якості предметів, потрібних для закриття горловини колб використовуються пластмасові кришки, пробки, рукавички одноразового використання;
- перед упакуванням предметів слід переконатись, що процес реакції закінчився, а речовини охолонули;
- під час перевезення та зберігання вилучених предметів і обладнання слід пам'ятати, що кислоти та луги не мають з'єднуватись з іншими речовинами, вони повинні знаходитись окремо від хімічних сполук, екстрактів та інших предметів;
- варто пам'ятати, що неправильне вилучення, відібрання, збереження та пакування може змінити фізико-хімічні властивості, призвести до часткової або повної втрати об'єкту, що суттєво вплине на результати дослідження;
- також треба мати на увазі, що залишки порошку, які знаходяться на різьбі склянок під час закриття або відкриття кришки, можуть спричинити вибух.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАГАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ЗДІЙСНЕННЯ ЗАТРИМАННЯ УПОВНОВАЖЕНОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ, ОСОБИ, ЯКА ВЧИНИЛА ЗЛОЧИН

Відповідно до кримінального процесуального закону, кримінальне провадження здійснюється з дотриманням принципу верховенства права. Згідно принципу верховенства права людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Принцип верховенства права застосовується у кримінальному провадженні з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (далі ЄСПЛ)[20].

Відповідно до ст. 5 Європейської конвенції з прав людини (далі ЄКПЛ), кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути свавільно позбавлено свободи, крім випадків і відповідно до процедури, встановленої законодавством [21]. У національному законодавстві затримання особи за підозрою у вчиненні злочину виступає одночасно як захід забезпечення кримінального провадження та як тимчасовий запобіжний захід. Під час застосування кримінального процесуального затримання суттєво обмежується право особи на свободу та особисту недоторканність, та як наслідок обмежуються й інші її права. Враховуючи вищевказане, затримання особи можна вважати одним з найбільш суворих заходів примусу у кримінальному провадженні. Таким чином, процедура затримання особи за підозрою у вчиненні злочину має бути

---

[20]Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13 квітня 2012. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 01.11.2022).

[21]Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 10.11.2022).

належним чином деталізована у кримінальному процесуальному законі. Підстави застосування даного заходу примусу мають бути передбачувані та однозначно сприйматись усіма «зацікавленими» учасниками кримінального провадження.

Порядок затримання уповноваженою службовою особою особи, підозрюваної у вчиненні злочину регламентується ст. 208 КПК України. **Вважаємо за доцільне положення ст. 208 КПК України розділити на блоки та надати правовий аналіз і рекомендації щодо практичного застосування кожному з них окремо.**

Стаття 208. Затримання уповноваженою службовою особою

1. Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках:

Заходи примусу пронизують усю кримінальну процесуальну діяльність. Жодний кримінальний процес не може функціонувати без застосування заходів примусу. М.В. Гузела під кримінальним процесуальним примусом розуміє сукупність передбачених законом здійснюваних у встановленій кримінальній процесуальній формі заходів примусового впливу держави у особі уповноважених органів, які покликані забезпечити виконання обов'язків учасниками кримінального провадження та вирішення завдань кримінального правосуддя, застосування яких супроводжуються обмеженням конституційних прав і свобод людини в межах досудового розслідування, судового провадження та процесуальних дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність[22].

---

[22] Гузела М. Проблема затримання як заходу кримінального процесуального примусу: забезпечення прав затриманого в світлі ст.5

В першу чергу варто зупинитись на визначенні такого поняття як «затримання особи». У національному законодавстві не розкривається сутність поняття «**затримання**». Як вже зазначалось, затримання це тимчасовий запобіжний захід та самостійний захід забезпечення кримінального провадження. Відповідно до ст. 209 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України) момент затримання починається від тоді, коли особа силою чи внаслідок підкорення наказу вимушена залишатись поряд з уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою[23].

На підставі аналізу наукової літератури та чинного законодавства окремі дослідники здійснюють спроби розкриття поняття затримання особи у кримінальному провадженні. Так, на підставі аналізу наукової літератури та чинного законодавства науковцями було підсумовано, що **затримання** – це короткостроковий захід законного примусу, що спрямований на забезпечення належної поведінки, який реалізується представниками держави та цивільними особами шляхом обмеження права на свободу за наявності підозри щодо скоєння будь-якого кримінального правопорушення (незалежно від суворості санкції), підлягає обов'язковій анкетній чи позаанкетній фіксації та забезпечується прокурорським наглядом і судовим контролем. Таке визначення затримання автори вважають універсальним,

---

Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини.*Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : Юридичні науки. 2020. Т. 7, № 4. С. 239.

[23]Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13 квітня 2012. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 01.11.2022).

тобто воно стосується будь-якого кримінального процесуального затримання незалежно від виду[24][25].

Відповідно до ст. 12 Кримінального кодексу України (далі КК України) кримінальні правопорушення поділяються на злочини та кримінальні проступки. Кримінальним проступком є діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі[26]. Отже усі інші кримінальні правопорушення, які не відповідають вимогам, які висуваються законодавцем до кримінальних проступків, є злочинами, які в свою чергу поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі.

Відповідно до КПК України затримання особи за підозрою у вчиненні злочину може здійснюватись уповноваженою службовою особою (відповідно до ст. 208 КПК України) та цивільними особами (особами, які не уповноважені законом на здійснення затримання в рамках кримінального провадження (відповідно до ст. 207 КПК України).

Оскільки затримання особи обмежує фундаментальне право людини на свободу та особисту недоторканність, дане обмеження, за загальним правилом, має відбуватись за рішенням суду. Відповідно до ст. 29 Конституції України нікого не може бути заарештовано утримано під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на

---

[24]Правове забезпечення публічної безпеки громад: досвід України та країн Європейського Союзу: колективна монографія / За заг. ред. А.Г. Бобкової, А.М. Захарченка. – Рига, Латвія : "BaltijaPublishing", 2021. С.171.

[25] Потоцький М.М. Затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. дис. … докт. філософії: 12.00.09. Кропивницький, 2022. С. 220.

[26]Кримінальний кодекс України. Закон від 05.04.2001. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 15.10.2022).

підставах та в порядку, встановлених законодавством [27].

Таким чином, затримання поза санкцією суду законодавцем сприймається як виключення з загального правила (виключна міра). Як показує правозастосовна практика, в більшості випадків право на затримання виникає раптово та здійснюється поза судовим рішенням, однак з подальшим судовим контролем.

Відсутність чіткої вказівки у КПК України про те, хто є уповноваженою особою (у контексті кримінального процесуального затримання), а також відсутність чіткої регламентації порядку та підстав фізичного затримання працівниками правоохоронних органів осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, призводить до того, що в практичній діяльності часто припускаються помилок під час вчинення зазначених дій. Це обумовлює в певних випадках звернення сторони захисту з апеляційними, а згодом – касаційними скаргами до судів з метою оскарження затримання[28].

Отже, варто зупинитись на розкритті поняття **«уповноважена службова особа»** у контексті ст. 208 КПК України. Так, Т.Г. Фоміна, В.В. Рогальска вказують, що затримувати особу в умовах воєнного стану, як і в мирний час, має право уповноважена службова особа. У положеннях ч. 6 ст. 191, ч. 3 ст. 207 КПК України закріплено, що уповноважена службова особа – це особа, якій законом надано право здійснювати затримання. Отже, єдиним нормативним критерієм віднесення осіб до числа уповноважених є те, що закон надає таким особам право

---

[27] Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 12.11.2022).

[28] Вознюк А.А., Дуда А.В., Арешонков В.В. Затримання уповноваженою службовою особою в житлі чи іншому володінні особи: актуальні проблеми теорії і практики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 4 (121). С. 12.

здійснювати затримання[29]. Аналізуючи чинне кримінальне процесуальне законодавство, варто зазначити, що право на затримання має бути надано уповноваженій службовій особі спеціальним законом.

Так, відповідно до ст. 37 Закону України «Про Національну поліцію» поліція уповноважена затримувати особу на підставах, у порядку та на строки, визначені Конституцією України, Кримінальним процесуальним кодексом України та Кодексом України про адміністративні правопорушення, а також іншими законами України. Відлік часу утримання затриманої фізичної особи в спеціально відведених для цього приміщеннях рахується з моменту її фактичного затримання[30]. Згідно п. 10 ст. 12 Закону України «Про Національну гвардію України» Національна гвардія України відповідно до покладених на неї законом завдань та функцій зобов'язана вживати заходів щодо затримання осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення, осіб, які вчинили втечу з місць позбавлення волі, дезертирів[31].

Т.О. Лоскутов пише, що термін «уповноважена службова особа» на практиці визначається досить обмежено та розуміється під ним лише слідчий. Ототожнення уповноваженої службової особи тільки зі слідчим є штучним, задуманим та не відповідає нормам чинного законодавства України. Оскільки у самому кримінальному процесуальному законі, зокрема у ч. 3 ст. 207 та ч. 2 ст. 276 КПК, дається

---

[29]Фоміна Т. Г., Рогальська В.В. Затримання особи в умовах воєнного стану: підстави та уповноважені службові особи на здійснення.*Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 373.

[30]Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 02.11.2022).

[31]Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text (дата звернення: 17.10.2022).

роз'яснення «уповноваженої службової особи» як особи, якій законом надано право здійснювати затримання[32].

Окремі науковці здійснюють спроби надання переліку службових осіб, уповноважених на здійснення кримінального процесуального затримання. Так, Т.Г. Фоміна, В.В. Рогальскана підставі дослідження положень різних законодавчих актів надали перелік уповноважених службових осіб, а саме: 1) поліцейські (п. 9 ч. 1 ст. 23, ч. 1 ст. 37 ЗУ «Про Національну поліцію»)[33]; 2) військовослужбовці Національної гвардії України (п.п. 2-4 ч. 1 ст. 13 ЗУ «Про Національну гвардію України»)[34]; 3) співробітники Служби безпеки України (п.п. 6-7 ч. 1 ст. 25 ЗУ «Про Службу безпеки України») [35] ; 4) військовослужбовці, а також працівники Державної прикордонної служби України, залучені до оперативно-службової діяльності (п. 7 ч. 1 ст. 20 ЗУ «Про Державну прикордонну службу України»[36], п. 5 ст. 28 ЗУ «Про державний кордон України») [37] ; 6) працівники Національного антикорупційного бюро України (п. 10 ч. 1 ст.

---

[32] Лоскутов Т.О. Проблеми затримання особи за підозрою у скоєнні злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2019. Випуск 57. Том 2. С. 100.

[33] Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 08.11.2022).

[34] Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text (дата звернення: 07.11.2022).

[35] Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text (дата звернення: 08.10.2022).

[36] Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text (дата звернення: 08.11.2022).

[37] Про державний кордон України : Закон України від 04.11.1991 р. № 1777-XII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#n136 (дата звернення: 08.11.2022).

17 ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України»)[38]; 7) посадові особи органів доходів і зборів (п. 1 ч. 1. ст. 582 Митного кодексу України)[39]; 8) посадові особи, залучені до антитерористичної операції, в районі її проведення (п. 2 ч. 1 ст. 15 ЗУ «Про боротьбу з тероризмом»)[40]; 9) уповноважені посадові особи Державного бюро розслідувань (п. 5 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про Державне бюро розслідувань»)[41]; 10) посадові і службові особи органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів (п. 4 ч. 2 ст. 18 Закону України «Про державну кримінально-виконавчу службу України»)[42]; 11) військовослужбовці служби правопорядку (ст. 7 Закону України «Про військову службу правопорядку у Збройних силах України») [43] ; 12) капітани суден України (ст. 67 Кодексу торговельного мореплавства України) [44] ; 13)

---

[38] Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text (дата звернення: 08.11.2022).

[39] Митний кодекс України. Закон від 13.03.2012. № 4495-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#n4317 (дата звернення: 08.11.2022).

[40] Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text (дата звернення: 08.11.2022).

[41] Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text (дата звернення: 08.11.2022).

[42] Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV. URL :https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#n165 (дата звернення: 08.11.2022).

[43] Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України :Закон України від 07.03.2002 р. № 3099-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-14#Text (дата звернення: 08.11.2022).

[44] Кодекс торговельного мореплавства України : Закон України від 23.05.1995. № 176/95-ВР. URL:

з'єднання, військові частини і підрозділи, зокрема чергові сили Збройних сил України (ст. 1[1] Закону України «Про Збройні сили України») [45] ; 14) військовослужбовці Управління державної охорони України (п. 2 ч. 1 ст. 18 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»)[46–47].

Вірною є думка авторів, які зазначають, що до уповноважених службових осіб, яким надано право здійснювати затримання, входять усіпрацівники поліції, а не лише слідчі. Відповідно до листа Офісу Генерального прокурора «Щодо дотримання вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Кримінального процесуального кодексу України під час затримання особи» № 13/4-565 вих-328 окв-20 від 17 серпня 2020 року «уповноважена службова особа» визначена родовим поняттям, що охоплює як слідчого, так й інших працівників правоохоронних органів, яким відповідними законами надано право на здійснення затримання. До таких працівників, зокрема, входять усі інші працівники поліції: патрульна поліція, оперативні підрозділи, дільничні офіцери поліції, а також працівники інших правоохоронних органів, наділених правом на затримання осіб, що визначене спеціальним законодавством, яким вони користуються у своїй діяльності (закони України «Про Державну прикордонну службу

---

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#n383 (дата звернення: 08.11.2022).

[45] Про Збройні Сили України : Закон України від 06.12.1991 р. № 1934-XII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text (дата звернення: 08.11.2022).

[46] Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб : Закон України від 04.03.1998 р. № 160/98-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 08.11.2022).

[47] ViktoriaRohalska, TetianaFomina. Detentionbytheauthorizedofficer: legislative «labyrints» andrealitiesoflawenforcementpractice. P. 201. URL: http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/199/5648/11814-1?inline=1 (дата звернення: 22.11.2022).

України», «Про Національну гвардію України», «Про Службу безпеки України», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про Державне бюро розслідувань» тощо)[48].

А.Ю. Сердечна одним з перспективних напрямів наукових досліджень визначає питання визначення кола уповноважених службових осіб за підозрою у вчиненні злочину, оскільки законом вони чітко не визначені. [49] Підтримуємо думку Т.О. Лоскутова з розглянутого питання, який пише, що такий відкритий перелік уповноважених службових осіб наблизить таке поняття до загального принципу правової визначеності, однак вбачається, що в реаліях сьогодення вищевказаний аспект не буде мати жодного функціонального призначення.[50]

Не можна повністю погодитись з тим, що фізичне затримання чи затримання за наказом можуть здійснювати всі працівники поліції, відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», а також працівники інших правоохоронних органів, однак процесуально оформляти ці дії шляхом складання протоколу затримання має право лише слідчий, прокурор[51]. Вбачається, що запровадження поділу кримінального процесуального затримання на фізичне та процесуальне єне зовсім прийнятною правовою

---

[48] Вознюк А.А., Дуда А.В., Арешонков В.В. Затримання уповноваженою службовою особою в житлі чи іншому володінні особи: актуальні проблеми теорії і практики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 4 (121). С. 8-9.

[49] Сердечна А.Ю. Затримання в кримінальному процесуальному законодавстві та особи, уповноважені його застосовувати. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2016. Вип. 40 (2). С. 130.

[50] Лоскутов Т.О. Проблеми затримання особи за підозрою у скоєнні злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2019. Випуск 57. Том 2. С. 100.

[51] Вознюк А.А., Дуда А.В., Арешонков В.В. Затримання уповноваженою службовою особою в житлі чи іншому володінні особи: актуальні проблеми теорії і практики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 4 (121). С. 9.

конструкцією. Можна зазначити, що слідчі, прокурори є фахівцями у галузі права та їх процесуальні рішення є більш виваженими, порівняно наприклад з працівниками патрульної поліції, оперативних підрозділів. Однак, в переважній більшості випадків, фізично захоплюють потенційних правопорушників саме працівники патрульної поліції, оперативних підрозділів, тобто службові особи які працюють «на землі». Враховуючи те, що ст. 209 КПК України чітко визначає момент затримання та встановлену на міжнародному рівні необхідність дотримання усього комплексу прав затриманих осіб саме з моменту затримання вбачається, що оформлювати кримінальне процесуальне затримання має та особа, яка фізично його здійснила, тобто була на місці події та особисто сприймала обстановку та підстави для застосування даного заходу примусу (за аналогією з процедурою адміністративного затримання).

Отже, затримання мають право застосовувати уповноважені суб'єкти (працівники правоохоронних органів, право на затримання яким надано законом) та не уповноважені суб'єкти (усі інші особи, які не мають відповідних повноважень). Процесуальний порядок та підстави затримання різними суб'єктами мають свої особливості[52].

Ч. 1 ст. 208 КПК України містить умову щодо застосування затримання, а саме затримувана особа має підозрюватись у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі. Переважно, на практиці, дана умова не створює складнощів для правозастосовників. Відповідно до КПК України, існують два види затримання уповноваженими службовими особами: за підозрою у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі (ст. 208 КПК України) та за підозрою у вчиненні кримінального проступку (ст. 298[2]КПК України).

---

[52] Потоцький М.М. Затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. дис. … докт. філософії: 12.00.09. Кропивницький, 2022. С. 52.

Продовжуючи думку, варто наголосити, що проблемним питанням під час правозастосування може бути наступне: у Особливій частині КК України є склади кримінальних правопорушень, які не містять у санкції позбавлення волі, але передбачають штраф більший ніж три тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян (ч. 1, 2 ст. 200, ч. 1, 2 ст. 203^2, ч. 1 ст. 204, ч. 1 ст. 206 КК України тощо[53]), тобто не є кримінальними проступками. Виходить так, що затримання особи за вчинення таких злочинів можливе лише в ордерному порядку. З огляду на «слабкість» процесуального порядку затримання за ухвалою слідчого судді, здійснити затримання відповідно до законної процедури за вчинення таких злочинів на першочерговому етапі розслідування на практиці майже неможливо. Варто зазначити, що суспільство зацікавлено в протидії усім злочинним проявам. Виглядає недоречним, що затримання особи «на гарячому» за підозрою у вчиненні кримінального проступку можливе (за певних умов, визначених законом), а за підозрою у вчиненні злочину, за який передбачено основне покарання у виді штрафу понад три тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян, неможливо здійснити. Додатково слід зазначити, що суспільна небезпека вчинення злочину є вищою, ніж кримінального проступку[54].

Законодавча регламентація дозволу на затримання за підозрою у скоєнні злочину, за який унормовується покарання у вигляді позбавлення волі, пов'язана з вимогою пропорційності обмеження прав і свобод людини. Ця вимога передбачає, що обмеження особи у свободі можливе лише за наявності обґрунтованої підозри щодо такої особи стосовно скоєння нею злочину, за який встановлене покарання у виді

---

[53] Кримінальний кодекс України. Закон від 05.04.2001. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 15.10.2022).

[54] Потоцький М.М. Затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. дис. … докт. філософії: 12.00.09. Кропивницький, 2022. С. 55.

позбавлення волі. У такому разі обмеження свободи буде пропорційним обґрунтовано прогнозованому позбавленню волі[55].

З огляду на впровадження у кримінальне процесуальне законодавство процедури затримання за підозрою у вчиненні кримінального проступку, вищевказане положення щодо пропорційності обмеження прав і свобод людини дещо втратило свою актуальність.

Т.О. Лоскутов підкреслює, що співробітник правоохоронного органу іноді об'єктивно не може безпомилково визначити кримінальну кваліфікацію через обмеженість фактичної інформації та часових ресурсів. Більш-менш обґрунтовану юридичну оцінку діяння можна надати в результаті з'ясування певних обставин події, а рішення про затримання уповноваженій особі необхідно приймати негайно після виявлення ознак злочину та особи, яка підозрюється у його вчиненні. Жодна професійна підготовка працівників правоохоронних органів не може врахувати всіх можливих ситуацій затримання особи за підозрою у скоєнні злочину, що зумовлює недосконаліть первісної правової кваліфікації та незаконне обмеження права на свободу[56]. Отже, чим менш обтяжливими будуть умови застосування кримінального процесуального затримання на первісному етапі розслідування, тим більш ефективним буде його застосування.

Вважаємо прийнятною пропозицію дослідників щодо виключення умови щодо наявності у санкції статті покарання у виді позбавлення волі у відповідних положеннях ч. 1 ст. 208 КПК України. При врахуванні даної пропозиції,у кримінальному процесуальному законодавстві буде існувати

---

[55] Лоскутов Т.О. Проблеми затримання особи за підозрою у скоєнні злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2019. Випуск 57. Том 2. С. 98.

[56] Лоскутов Т.О. Проблеми затримання особи за підозрою у скоєнні злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2019. Випуск 57. Том 2. С. 98.

два чітко визначені порядки затримання особи – за підозрою у вчиненні будь-якого виду злочину та за підозрою у вчиненні кримінального проступку.

Ч. 1 ст. 208 КПК України передбачає виключний перелік випадків (умов) застосування затримання за підозрою у вчиненні злочину, які будуть розглянуті у наступній частині даного дослідження.

Щодо суб'єктів, уповноважених на здійснення кримінального процесуального затримання варто вказати, що ми прихильники тієї точки зору, за якої будь-який працівник правоохоронного органу (патрульний поліцейський, оперативний працівник, дільничний офіцер, службові особи Національної гвардії України тощо) мають право здійснювати затримання особи за підозрою у вчиненні злочину (що фактично на практиці і відбувається) та зобов'язані його належним чином і оформлювати (мається на увазі складання протоколу а не написання рапорту). Неоформлене затримання особи за підозрою у вчиненні злочину є грубим порушенням вимог ЄКПЛ, яка є частиною національного кримінального процесуального законодавства.

На сьогодні, велику кількість незареєстрованих затримань осіб, підозрюваних у вчиненні злочину можна пояснити такими обставинами: необхідна наявність висновків відповідних експертиз вже на першочерговому етапі розслідування; у особи, яка здійснює затримання, немає впевненості у подальшій перспективі кримінального провадження (чи будуть вноситись слідчим підрозділом дані про правопорушення до ЄРДР); усталеність практики застосування законодавства з даного питання тощо.

1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;

2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;

Стаття 5 ЄКПЛ гарантує основоположне право на свободу та недоторканність. Таке право визнається найважливішим у демократичному суспільстві. Кожна особа має право на захист такого права. Це означає, що за загальним правилом особа не може позбавлятися свободи крім випадків, закріплених у ч. 1 ст. 5 ЄКПЛ.[57]

Так, у ч. 1 ст. 5 ЄКПЛ закріплений перелік випадків законного позбавлення свободи, а саме: законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом; законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом; законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення, або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення; затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу; законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг; законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції [58] . Такий перелік підстав є вичерпним та не підлягає широкому тлумаченню. Зміст п. с. ч. 1 ст. 5 ЄКПЛ, а саме: «законний арешт або затримання

---

[57] Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Гарькавий проти України» від 18.02.2010 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_544#Text (дата звернення: 22.11.2022).

[58]Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 13.11.2022).

особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення, або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення» втілений у відповідні положення ст. 208 КПК України.

Без наявності встановлених законодавством підстав перешкоджати пересуванню, затримувати й утримувати особу заборонено. За вчинення таких дій встановлено кримінальну відповідальність, оскільки відбувається порушення прав і свобод людини та громадянина, що передбачені Конституцією України[59].

Відповідно до Конституції України, уповноважені законом органи можуть застосовувати затримання особи у разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити.[60] Є.С. Осетрова, М.А. Грига вказують, що мета затримання полягає у запобіганні вчиненню особою правопорушення чи запобігання втечі особи після вчинення правопорушення, а також позбавлення волі задля з'ясування причетності особи до його вчинення та прийняття рішення про обрання запобіжного заходу.[61] І.В. Тарасова зазначає, що здійснюючи затримання особи, метою службових осіб є не порушення прав людини, а досягнення мети правосуддя шляхом застосування превентивних примусових заходів, що перешкоджатиме злочинцю можливості ухилятися від слідства та суду задля швидкого та повного розслідування

---

[59] Вознюк А.А., Дуда А.В., Арешонков В.В. Затримання уповноваженою службовою особою в житлі чи іншому володінні особи: актуальні проблеми теорії і практики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 4 (121). С. 8.

[60] Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 12.11.2022).

[61] Осетрова Є.С., Грига М.А. Щодо мети та умов затримання уповноваженою службовою особою. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2018. Вип. 34. С. 86.

кримінального правопорушення[62]. О.В. Шульга пише, що у результаті затримання створюються необхідні умови для з'ясування причетності особи до вчинення правопорушення. Затримання особи виключає можливість переховування, знищення речей і документів, які мають значення для встановлення обставин справи, перешкоджання кримінальному провадженню іншим чином уже на початковому етапі досудового розслідування[63]. Цілями затримання також можуть бути визначення необхідності взяття особи під варту і забезпечення цього запобіжного заходу.[64] Варто зазначити, що з'ясування причетності особи до злочину є метою усієї стадії досудового розслідування. На наш погляд, більш точним твердженням стосовно мети затримання буде з'ясування мінімальної причетності особи до злочину. На первісному етапі досудового розслідування цього буде достатньо. При затриманні особа позбавлена можливості спотворити сліди правопорушення, вплинути на свідків, потерпілих чи інших підозрюваних. За такої мети, затримання є ефективним у більшості випадків.

Відповідно до ст. 29 Конституції України уповноважені органи можуть застосовувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід у разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити. Обґрунтованість застосування даного заходу примусу має бути перевірена судом протягом сімдесяти двох годин[65]. Дані загальні підстави застосування тимчасового тримання під

---

[62] Тарасова І.В. Питання підвищення ефективності інституту затримання особи у кримінальному процесі України. *Правничий вісник Університету "КРОК"*. 2017. Вип. 27. С. 110.

[63] Шульга О.В. Мета, умови та мотиви затримання уповноваженою службовою особою. *Право і суспільство*. 2014. № 6.1(2). С. 359.

[64] Вапнярчук В. В. Проблеми забезпечення ефективності затримання особи за підозрою у вчиненні злочину.*Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2008. Вип. 41. С. 146.

[65] Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 12.11.2022).

вартою (затримання) також знайшли відображення у ст. 208 КПК України. В даній частині будуть розглянуті найбільш «популярні» випадки (підстави/умови) застосування затримання за підозрою у вчиненні злочину.

Перша умова – **«якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення»**. Положення **«застали під час вчинення»** застосовується у разі, коли просторові та часові межі з моменту вчинення злочину та сприйняттям події уповноваженою службовою особою є нерозривними. Тобто службова особа, яка прибула на місце події сприймає обстановку вчинення злочину та особу підозрюваного особисто, тобто злочин вчиняється на її очах.

Відповідно до КК України **замахом на вчинення злочину** є вчинення особою з прямим умислом діяння, безпосередньо спрямованого на вчинення злочину, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі. Замах на вчинення кримінального правопорушення є закінченим, якщо особа виконала усі дії, які вважала необхідними для доведення кримінального правопорушення до кінця, але злочин не було закінчено з причин, які не залежали від її волі. Замах на вчинення злочину є незакінченим, якщо особа з причин, що не залежали від її волі, не вчинила усіх дій, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця[66].

Друга умова – **«якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин»**.

Очевидець - це фізична особа яка особисто сприймала обстановку під час вчинення злочину чи замаху на його вчинення. У подальшому така особа може набути статусу свідка. Відповідно до КПК України, свідком у

---

[66] Кримінальний кодекс України. Закон від 05.04.2001. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 15.11.2022).

кримінальному провадженні є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань[67]. Дача показань є обов'язком свідка, який несе кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань та за завідомо неправдиві показання.

Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди[68]. У контексті досліджуваного питання мова йде про фізичну особу, яка безпосередньо після вчинення злочину вказує на конкретну особу, яка вчинила злочин, тим самим завдавши шкоду потерпілому.

Щодо сукупності очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події, які вказують на те, що конкретна особа вчинила злочин – то законодавцем чітко встановлено, що задля обґрунтованого затримання таких очевидних ознак має бути декілька.

Окремо варто зупинитись на тлумаченні таких категорій як **«безпосередньо/щойно»**. Як вказують дослідники, основною підставою для оскарження законності затримання особи в порядку ст. 208 КПК України є те, що слідчі, прокурори затримують особу на підставі п. 1, 2 ч. 1 ст.

---

[67]Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13 квітня 2012. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 01.11.2022).

[68]Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13 квітня 2012. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 01.11.2022).

208 КПК України, якщо після вчинення злочину минув тривалий проміжок часу, який не охоплений поняттям «безпосередньо після вчинення злочину» та «щойно вчинила злочин»[69].

Т.О. Лоскутов зазначає, що проблемою затримання, що негативно позначається на діяльності сторони обвинувачення, є кримінальне процесуальне регулювання щодо часових меж затримання особи, яка підозрюється у вчиненні злочину. Норми ч. 1 ст. 208 КПК встановлюють вимогу «безпосередності» та «щойності» після скоєння злочину для застосування затримання без рішення слідчого судді, суду. Якщо пройшов деякий час (до речі, останній на практиці визначається досить обмежено) після скоєння злочину, то правоохоронні органи не можуть затримати особу без звернення до представників суду та отримання відповідної ухвали. Але правовий порядок отримання санкції суду також містить дефекти[70].

На наш погляд, дане питання є найбільш проблематичним та викликає багато дискусій як серед науковців, так і серед правозастосовників. Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 р. (ст. 106) містив подібні підстави для застосування кримінального процесуального затримання. Однак, поруч з «загальними» підставами, застосування затримання визнавалось законним й при наявності інших даних, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину, однак її затримання допускалось лише в тому разі, коли ця особа намагалася втекти, або коли її місце проживання чи перебування не зареєстровано, або

---

[69] Вознюк А.А., Дуда А.В., Арешонков В.В. Затримання уповноваженою службовою особою в житлі чи іншому володінні особи: актуальні проблеми теорії і практики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 4 (121). С. 10.

[70] Лоскутов Т.О. Проблеми затримання особи за підозрою у скоєнні злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2019. Випуск 57. Том 2. С. 99.

коли не встановлено особи підозрюваного[71]. З вищевказаної підстави особу, щодо якої є обґрунтована підозра у вчиненні злочину, можна було затримувати в незалежності від часу, який минув з моменту вчинення злочину. З одного боку, наявність такої підстави для затримання особи без додаткових гарантій дотримання прав і свобод затримуваних осіб є підґрунтям для свавілля зі сторони державних органів. З іншого боку, наявність такої підстави для затримання є необхідної з огляду на те, що далеко не завжди є можливість затримувати осіб «на гарячому» після вчинення злочину. Окремі положення щодо підстав застосування кримінального процесуального затримання (поза вимогою понять безпосередньо/щойно) знайшли своє відображення і у чинному кримінальному процесуальному законі.

Відповідаючи на питання: «Впродовж якого часу з моменту вчинення злочину застосування кримінального процесуального затримання є законним?», можна зазначити, що застосування затримання є правомірним навіть уразі, коли, наприклад, з моменту вчинення злочину пройшло 6 годин, а в окремих випадках навіть 24 години й більше. Тлумачення понять «безпосередньо/щойно» у контексті кримінального процесуального затримання в окремих ситуаціях не є статичними конструкціями, та можуть залежати від обставин вчинення злочину. Головне при цьому, щоб пошук (переслідування) підозрюваної особи відбувалось безперервно.

З цього приводу науковці вказують, що здійснюючи безперервне переслідування, уповноважені службові особи фактично не обмежені в часі, головне – щоб переслідування не припинялося. Наприклад, особу під час безперервного переслідування можуть затримати протягом 10–15 хв, 1–2 год чи навіть через декілька діб після вчинення кримінального

---

[71] Кримінально-процесуальний кодекс Українивід 28.12.1960 р. (відстатті 94 до статті 236-8). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1002-05#Text (дата звернення: 15.10.2022).

правопорушення. У процесі безперервного переслідування особи, яких підозрюють у вчиненні злочину, можуть уникати затримання шляхом постійної зміни місця перебування. У таких випадках працівники оперативних підрозділів вказують на такі обставини в рапорті, після чого здійснюють дії, спрямовані на встановлення місцеперебування та затримання зазначених осіб[72].

Обов'язковою умовою застосування затримання є наявність підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення. У національному кримінальному процесуальному законодавстві поняття «підозра» трактується по різному, та має неоднакове змістовне наповнення. У разі, якщо мова йде про затримання особи з підстав, передбачених пп. 1, 2 ч. 1 ст. 208 КПК України, то для прийняття такого рішення застосовується стандарт доказування «обґрунтована підозра».

Не буде помилкою вважати, що стандарт «обґрунтована підозра», який застосовується при затриманні, є найнижчим стандартом для прийняття рішення обвинувального ухилу. У своїх рішеннях ЄСПЛ неодноразово надавав тлумачення даному стандарту, під яким розуміється наявність фактів чи інформації, які в змозі переконати об'єктивного спостерігача, що конкретна особа могла вчинити кримінальне правопорушення[73]. При цьому, під об'єктивним спостерігачем розуміється особа, яка не є представником будь-якої сторони та не є фахівцем у галузі права. Задля досягнення стандарту «обґрунтована підозра» для прийняття рішення про здійснення затримання уповноваженій службовій особі необхідно мати мінімальний

---

[72] Вознюк А.А., Дуда А.В., Арешонков В.В. Затримання уповноваженою службовою особою в житлі чи іншому володінні особи: актуальні проблеми теорії і практики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 4 (121). С. 11.

[73] CaseofFox, CampbellandHartley v. theUnitedKingdom. TheEuropeanCourtofHumanRights. 30.08.1990. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57721%22]} (дата звернення 04.11.2022).

набір доказовою інформації. Оскільки даний стандарт доказування є найнижчим у даній категорії, це означає, що не кожний випадок затримання має завершуватись повідомленням про підозру та обранням відповідного запобіжного заходу. Може мати місце ситуація, за якої правоохоронні органи затримують особу за ст. 208 КПК України, однак 24 години не вистачає задля збирання доказів для повідомлення про підозру та особу звільняють, чи особу звільняють у разі з'ясування непричетності. Однак це не завжди означає, що затримання особи відбулось незаконно, оскільки для затримання достатньо лише стандарту «обґрунтована підозра», а стандарт, який застосовується для повідомлення особі про підозру є значно вищим у ланці доказування.

Належне функціонування інституту затримання особи в рамках кримінального провадження можливе лише у разі наявності дієвого механізму судової перевірки законності здійснення кожного випадку затримання (або хоча б затримання, яке триває, наприклад, довше трьох годин).

Найбільше складнощів під час правозастосування стороні обвинувачення створюють надто обмежені рамки (підстави/умови) застосування затримання за підозрою у вчиненні злочину. На першочерговому етапі розслідування, затримання особи має відбутись протягом короткого проміжку часу з моменту вчинення злочину (в межах умов «безпосередньо/щойно»). Даний проміжок часу на практиці тлумачиться досить по різному. Окремі науковці пишуть, що затримання є законним, якщо пройшло не більше 6 годин з моменту вчинення злочину. Вбачається, що строк у 6 годин є оптимальним строком у даній категорії. Під час безперервного пошуку/переслідування підозрюваної особи, цей строк може бути значно довшим. Однак в цьому випадку, на правоохоронних органах вже лежить обов'язок доведення наявності безперервного пошуку/переслідування під час доведення обґрунтованості затримання у суді.

Під обґрунтованої підозрою, необхідною для прийняття рішення про затримання особи, слід розуміти

наявність фактів чи інформації, які дають можливість переконати сторонню особу (об'єктивного спостерігача), що конкретна особа могла вчинити злочин.

3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України;

4) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину, передбаченого статтями 255, 255^1, 255^2 Кримінального кодексу України.

Особливості затримання окремої категорії осіб визначаються главою 37 цього Кодексу.

2. Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, виключно у випадку, якщо підозрюваний не виконав обов'язки, покладені на нього при обранні запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує.

Чинна редакція ст. 208 КПК України встановлює обмежені рамки застосування кримінального процесуального затримання до осіб, підозрюваних у вчиненні злочину. Як вже зазначалось, за загальним правилом затримання застосовується з дотриманням параметрів «безпосередньо/щойно». Такі параметри затримання можна вважати загальною концепцією (загальними правилами). Однак, ч. 1 ст. 208 КПК України поруч з загальними правилами містить й декілька виключень з них. Так, п. 3 ч. 1

ст. 208 КПК України допускає застосування затримання за умови, якщо існують обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою уникнення кримінальної відповідальності особи, яка підозрюється у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України[74]. Наявність такої підстави для затримання пояснюється важливістю боротьби державних органів з злочинними корупційними проявами.

Взагалі, передбачивши виключення з загального правила (пп. 3, 4 ч. 1 ст. 208 КПК України) законодавець підтверджує слабкість ордерного порядку затримання особи за підозрою у вчиненні злочину. Законодавець розуміє нагальну необхідність у наявності підстав для затримання в незалежності від часу, пройденого з моменту вчинення злочину. Однак, поки що, такі виключення стосуються лише щодо обмеженого кола підозрюваних. Коли законодавець вводить до загального правила виключення, закон втрачає свою універсальність, що негативно впливає на його ефективність.

Окрім неврахування змістом процесуальних норм, у частині порядку отримання судового дозволу на затримання, можливої неналежної поведінки підозрюваного, варто зазначити, що сама по собі процедура винесення ухвали на затримання потребує витрати ресурсів (передусім, часових) з боку органів досудового розслідування. За цей період не тільки підозрюваний сам може зникнути, а й знищити чи спотворити інформацію про обставини злочину[75].

---

[74]Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13 квітня 2012. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 01.11.2022).

[75]Лоскутов Т.О. Проблеми затримання особи за підозрою у скоєнні злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2019. Випуск 57. Том 2. С. 99.

П. 4 ч. 1 ст. 208 КПК України містить друге виключення з загального правила, а саме: застосування кримінального процесуального затримання допускається у разі наявності підстав вважати, що особа, підозрювана у вчиненні злочину, передбаченого ст. 255, 255[1], 255[2] КК України може втекти з метою ухилення від кримінального відповідальності[76].

Як пише Д.В. Лазарева, ввівши виключення з загального правила кримінального процесуального затримання, законодавець створює небезпечний прецедент, наслідком якого може стати безсистемне доповнення кримінального процесуального законодавства «особливими» процедурами, які перетворюватимуть загальноприйняті процесуальні правила на сукупність виключень з них. Керуючись такою логікою, можна до безкінечності доповнювати закон додатковими підставами для затримання стосовно до різних категорій кримінальних проваджень але не можна пристосовувати кримінальні процесуальні норми під певні ситуації, оскільки тоді закон втрачає свою універсальність і нормативність[77].

Застосування затримання з вищевказаних підстав можливе в незалежності від часу (параметрів «безпосередньо/щойно), пройденого з моменту вчинення злочину. Ввівши дані підстави, законодавець підкреслює важливість боротьби держави з корупцією та організованою злочинністю.

Говорячи про умови воєнного стану варто зазначити, що вони вносять свої корективи до порядку затримання особи за підозрою у вчиненні злочину, в тому числі і до підстав

---

[76]Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13 квітня 2012. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 01.11.2022).

[77] Лазарева Д.В. Затримання уповноваженою службовою особою у кримінальному процесі України : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 74.

застосування даного заходу примусу. Так, Т.Г. Фоміна, В.В. Рогальська зазначають, що перелік підстав для затримання в умовах воєнного стану, порівняно із мирним часом, є розширеним, оскільки законодавчо встановлена можливість затримувати особу не лише з підстав визначених у ст. 208 КПК України, а й у випадках, коли є підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні фактично будь-якого виду злочину. Авторами доведено, що застосування даних нормативних приписів обумовлено дією воєнного стану і відповідно моментом і обставинами вчинення злочину[78]. Якщо мова йде про мирний час, допускається застосування лише двох виключень з загального правила, розглянутих вище. Варто звернути увагу на те, що у воєнний час у уповноважених службових осіб є можливість затримувати осіб, підозрюваних у вчиненні злочину без вказівки на те, що за даний злочин має бути передбачено покарання у виді позбавлення волі.

Згадувані у п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК України підстави затримання відділені одна від одної сполучником «або», що дає підстави розглядати їх як альтернативні. Тобто, для визнання правомірності затримання закон не вимагає сукупності всіх вищезгаданих підстав, оскільки кожна з них має самостійний характер[79].

Заслуговує уваги пропозиція щодо внесення змін до кримінального процесуального закону, а саме виключити п. 3, 4 ч. 1 ст. 208 КПК України у чинній редакції; додати до частини першої даної статті п. 3 нової редакції такого змісту: «якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи,

---

[78] Фоміна Т. Г., Рогальська В.В. Затримання особи в умовах воєнного стану: підстави та уповноважені службові особи на здійснення.*Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 371.

[79]Фоміна Т. Г., Рогальська В.В. Затримання особи в умовах воєнного стану: підстави та уповноважені службові особи на здійснення.*Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 373.

підозрюваної у вчиненні злочину. У такому випадку, протягом п'яти годин з моменту затримання, уповноважена службова особа зобов'язана доставити затриману особу до слідчого судді задля перевірки наявності підстав для затримання». Таке затримання виходить за рамки параметру «безпосередність» («щойність») як загального правила. В такому разі, затримана особа має предстати перед слідчим суддею протягом п'яти годин з моменту затримання для перевірки його законності. Тобто вимоги безпосередності та щойності пропонується компенсувати невідкладним судовим контролем, який має відбутись протягом п'яти годин з моменту затримання[80]. Вбачається, що такий невідкладний судовий контроль буде прийнятним у вищезгаданому випадку, оскільки не буде обтяжливим для сторони обвинувачення (органи кримінального переслідування вже мають інформацію щодо можливої втечі підозрюваної особи, отже довести у суді мінімальну причетність особи до вчиненого злочину не повинно викликати багато складнощів та часових затрат) та значно знизить ризики свавілля (незаконних затримань тощо) з боку представників сторони обвинувачення.

В підтримку вищевказаної пропозиції можна навести думки Т.О. Лоскутова, який пише, що негайне доставлення затриманої особи до представника суду є більш ефективним, ніж попереднє одержання рішення слідчого судді на затримання. Оскільки це забезпечить швидкість розслідування, процес збору доказових даних стосовно злочину та гарантуватиме права і свободи особи, яка затримується[81].

---

[80] Потоцький М.М. Затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. дис. … докт. філософії: 12.00.09. Кропивницький, 2022. С. 177.

[81] Лоскутов Т.О. Проблеми затримання особи за підозрою у скоєнні злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2019. Випуск 57. Том 2. С. 99.

Окремою категорією осіб, до яких застосовується кримінальне процесуальне затримання є судді та народні депутати. Наявність у законодавстві спеціальної згоди на затримання судді обумовлюється існуванням суддівської недоторканності, яка має на меті зниження ризиків незаконного впливу на суддю та втручання у його діяльність. Особливості погодження клопотання про дозвіл на затримання народного депутата України випливає з «особливого» статусу цієї посади[82].

Відповідно до ст. 482 КПК України затримання судді здійснюється за згодою Вищої ради правосуддя. Винятком з даного правила може слугувати лише затримання судді під час вчинення або відразу після вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Також дана норма містить обов'язок уповноважених службових осіб щодо негайного звільнення судді, затриманого за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, після з'ясування його особи. Винятками можуть слугувати лише надання Вищою радою правосуддя згоди на затримання судді та затримання судді «на гарячому» під час чи безпосередньо після вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину виключно при наявності необхідності у попередженні наслідків злочинного діяння або забезпечення збереження доказової інформації.

Суддя має бути звільнений, коли мета у вигляді попередження наслідків злочинного діяння або забезпечення збереження доказової інформації досягнута. Дані положення кримінального процесуального закону дещо суперечать Конституції України. Так, ст. 126 Конституції України не містить умов у виді попередженні наслідків злочинного діяння або забезпечення збереження доказової інформації при застосування затримання у відношенні судді при застанні його «на гарячому» після вчинення злочину. Відповідно дана норма не містить і обов'язку для уповноважених службових

---

[82] Потоцький М.М. Спеціальні правила здійснення кримінального процесуального затримання. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. № 4 (39). С. 57.

осіб щодо звільнення судді при досягненні мети даних заходів.

Особливістю затримання народного депутата є те, що клопотання про дозвіл на затримання народного депутата України в рамках кримінального провадження має бути погоджено Генеральним прокурором (особою, що виконує обов'язки Генерального прокурора). Затримання народного депутата України за ст. 208 КПК України дозволяється виключно з дотриманням вимог «безпосередності/щойності» за підозрою у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, пов'язаного із застосуванням насильства, або такого, що спричинив загибель людини. У випадку затримання народного депутата, орган або службові особи повинні протягом двадцяти чотирьох годин повідомити про це Голову Верховної Ради України[83].

Відповідно до ч. 2 ст. 208 КПК України затримання особи допускається за окремою категорією кримінальних правопорушень у разі, якщо підозрювана особа не виконала зобов'язання, покладені на неї запобіжним заходом. При даному виді затримання досудове розслідування вже триває та виникає необхідність у зміні запобіжного заходу. Фактично даний вид затримання має на меті доставити особу до суду задля обрання більш суворого запобіжного заходу, тобто є альтернативою затримання особи з метою приводу.

Ст. 208 КПК України містить окремі підстави для застосування затримання, які виділяються з загальної концепції даного інституту. Мова йде про такі випадки затримання: якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України; якщо є обґрунтовані підстави вважати, що

---

[83] Потоцький М.М. Спеціальні правила здійснення кримінального процесуального затримання. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. № 4 (39). С. 57.

можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину, передбаченого статтями 255, 255^1, 255^2 Кримінального кодексу України. Головними перевагами даних підстав для затримання, якими може користуватись сторона обвинувачення є можливість затримання осіб, підозрюваних у вищевказаних злочинах без прив'язки до часу вчинення злочину. У такому разі сторона обвинувачення повинна мати у розпорядженні переконливі дані, які свідчать про обґрунтовану підозру у вчиненні злочину та можливість втечі підозрюваної особи з метою ухилення від кримінальної відповідальності. У разі застосування таких виключних підстав тягар доказування можливості втечі підозрюваної особи задля уникнення кримінальної відповідальності лежить на стороні обвинувачення. За відсутності даних щодо можливої втечі особи з метою ухилення від кримінальної відповідальності, затримання з вищевказаних підстав буде незаконним.

Рекомендується використання вищевказаних підстав для затримання як виключну міру, коли застосування загального порядку є неможливим, а дані щодо можливої втечі особи є обґрунтованими та потребують нагального реагування.

При затриманні особи, яка має статус народного депутата чи є суддею, в першу чергу, варто звернути увагу на кваліфікацію вчиненого нею діяння. Оскільки затримання даної категорії осіб допускається виключно при наявності підозри у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину та при дотриманні параметрів (умов) «безпосередньо/щойно».

Затримання судді здійснюється за згодою Вищої ради правосуддя. Так, якщо мова йде про затримання «на гарячому», затримання судді допускається лише під час вчинення або відразу після вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину. За загальним правилом, суддя має бути звільнений відразу після з'ясування його особи (у разі відсутності згоди на затримання Вищої ради правосуддя). Відповідно до процедури, встановленої законом, швидке

отримання згоди Вищої ради правосуддя на затримання судді є ускладненим.

Суддя може бути відразу не звільнений після затримання під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. При цьому, таке затримання має переслідувати таку мету, а саме: попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочинного діяння або забезпечення збереження доказів цього злочину. Суддя має бути негайно звільнений у разі досягнення такої мети. Доведення наявності такої мети при затриманні особи, яка є суддею, лежить на правоохоронних органах.

Якщо мова йде про затримання народного депутата, то кримінальний процесуальний закон встановлює додаткову умову застосування даного заходу примусу, а саме: затримання народного депутата допускається виключно у разі, якщо його застали під час вчинення або безпосередньо після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, пов'язаного із застосуванням насильства, або такого, що спричинив загибель людини.

3. Уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених частиною сьомою статті 223 і статтею 236 цього Кодексу.

Обшук затриманої особи є невідкладною процесуальною дією, яка здійснюється відразу після фізичного захоплення. В першу чергу обшук затриманого має на меті забезпечення особистої безпеки уповноважених службових осіб, оточуючих та самої особи, яка затримується. Окремою метою обшуку є виявлення та фіксація слідів кримінального правопорушення, тобто доказової інформації.

У практичній діяльності правоохоронці задля подолання проблемної ситуації, пов'язаної з відсутністю чіткої законодавчої позиції щодо можливості проведення обшуку до внесення відомостей про кримінальне правопорушення в ЄРДР, після фізичного затримання

підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення на місці затримання проводять тільки огляд місця події. У цей час відповідні відомості до ЄРДР вносить інший слідчий (той, що перебуває на добовому чергуванні в складі слідчо-оперативної групи), а вже після цього складають протокол затримання та обшукують затриманого. Загалом, якщо такі дії вчиняють досить оперативно, проблем здебільшого не виникає[84].

Вбачається, що особистий обшук не є слідчою (розшуковою) дією, тому його може проводити будь-яка уповноважена службова особа в незалежності від внесення даних про кримінальне правопорушення до ЄРДР.

З огляду на чинне законодавство варто вказати, що тільки застосування належної процедури особистого обшуку (мається на увазі оформлення протоколу про кримінальне процесуальне затримання, в рамках якого і має відбуватись особистий обшук) дає можливість уповноваженим службовим особам провести особистий обшук примусово.

Задля остаточного вирішення питання щодо законності проведення особистого обшуку до внесення відомостей до ЄРДР та допустимості доказів, отриманих внаслідок такого обшуку необхідно внести відповідні зміни до ст. 214 КПК України, якими передбачити можливість для уповноважених службових осіб проводити особистий обшук до внесення відомостей до ЄРДР на рівні з оглядом місця події. Внесення таких змін до законодавства дозволить уповноваженим службовим особам без вагань здійснювати примусовий особистий обшук відразу на місці події.

Враховуючи те, що особистий обшук не є слідчою (розшуковою) дією та навіть самостійною процесуальною дією, то отримання санкції суду на його проведення не потрібно, як і на здійснення затримання особи на місці події.

---

[84] Вознюк А.А., Дуда А.В., Арешонков В.В. Затримання уповноваженою службовою особою в житлі чи іншому володінні особи: актуальні проблеми теорії і практики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 4 (121). С. 12.

Відповідно до КПК України правилами особистого обшуку особи є:

1. Суб'єктами проведення є уповноважена службова особа (особа, яка безпосередньо здійснила затримання),слідчий, прокурор.
2. Здійснюється особами тієї самої статі у присутності адвоката, представника на вимогу особи.
3. Проводиться за обов'язковою не менше двох понятих (відповідної статі).
4. Хід і результати фіксуються у протоколі.
5. Наполегливо рекомендується застосування відеофіксації.

За чинним кримінальним процесуальним законом, особистий обшук не є самостійною процесуальною дією. Особистий обшук є частиною процедури кримінального процесуального затримання або обшуку житла чи іншого володіння особи.

Проведення особистого обшуку особи без оформлення належним чином кримінального процесуального затримання не відповідає вимозі закону, а докази, отримані внаслідок такого особистого обшуку можуть бути визнані недопустимими.

Така «несамостійність» даної процесуальної дії негативно впливає на дотримання прав і свобод затриманих осіб та діяльність сторони обвинувачення у цілому. Вбачається, що надання законодавцем даній процесуальній дії самостійного характеру, тобто передбачення у законодавстві можливості складати протокол про особистий обшук без прив'язки до процедури затримання підвищить у цілому правову визначеність у регламентації даного заходу примусу.

Під час правозастосування нерідко трапляються випадки, коли вилучення речей у особи оформлюють протоколом огляду місця події, оформлюючи таким чином так звану добровільну видачу. При цьому «підозрювана особа» фактично утримується поряд з уповноваженими службовими особами, що відповідає моменту затримання у

розумінні ст. 209 КПК України, однак протокол про затримання не складається. Виходить так, що особа добровільно знаходиться поруч з працівниками правоохоронних органів та ще при цьому добровільно видає речі/предмети, які її викривають у вчиненні злочину. Такий алгоритм дій є недопустимим, тому процедура особистого обшуку потребує подальшої деталізації у законодавстві.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПОВНОВАЖЕНОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ПРАВ ОСОБИ, ЯКА ЗАТРИМАНА ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

4. Уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування відповідно до положень статті 213 цього Кодексу, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом.

Особі, яка затримана у зв'язку з її розшуком компетентним органом іноземної держави для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, роз'яснюється її право надати згоду на видачу (екстрадицію) для застосування процедури видачі (екстрадиції) у спрощеному порядку, а також право на відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності у разі надання згоди на її видачу (екстрадицію).

Уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, яка розшукується Міжнародним кримінальним судом або стосовно якої надійшло прохання Міжнародного кримінального суду про тимчасовий арешт або про арешт і передачу, також роз'яснює особі їїправо надати згоду на передачу до Міжнародного кримінального суду у спрощеному порядку.

5. Про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, обов'язково складається протокол, в якому, крім відомостей, передбачених статтею 104 цього Кодексу, зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) затримання відповідно до положень статті 209 цього

Кодексу; підстави затримання; результати особистого обшуку; клопотання, заяви чи скарги затриманого, якщо такі надходили; повний перелік процесуальних прав та обов'язків затриманого. У разі якщо на момент затримання прізвище, ім'я, по батькові затриманої особи не відомі, у протоколі зазначається докладний опис такої особи та долучається її фотознімок. Протокол про затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим. Копія протоколу негайно під розпис вручається затриманому та надсилається прокурору.

6. Затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним своїх службових обов'язків і пов'язані з цим особистий обшук та огляд його речей застосовуються тільки в присутності офіційних представників цього органу.

Виходячи зі змісту ст. 5 ЄКПЛ, право на свободу та особисту недоторканність містить у собі такі елементи: свобода від свавільного затримання; позбавлення волі тільки на підставі «закону»; право бути повідомленим про причини затримання; право на судовий контроль за затриманням; право та можливість оспорити законність затримання; право на компенсацію за незаконне затримання[85].

Державні органи мають право обмежувати особисту свободу виключно у випадках, передбачених законом. Кримінальне процесуальне затримання обмежує комплекс охоронюваних прав особи. У випадку недотримання державними органами визначеної законом процедури затримання, ризики свавілля посилюються.

Довготривале перебування затриманого в умовах ізоляції негативно впливає не лише на його конституційні та

---

[85] Гузела М. Проблема затримання як заходу кримінального процесуального примусу: забезпечення прав затриманого в світлі ст.5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини.*Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : Юридичні науки. 2020. Т. 7, № 4. С. 240.

процесуальні права, а й на психічний стан особи, оскільки у разі не підтвердження підозри у вчиненні певного злочину, особа безпідставно буде триматись в специфічних умовах, закритому приміщенні, у присутності раніше неодноразово судимого контингенту, що є досить складним випробуванням[86].

Реалізація конституційних прав та свобод затриманої особи в кримінальному провадженні є тим визначальним критерієм, яким характеризується держава як демократична, соціальна та правова. Адже, всебічне зміцнення законності й правопорядку неможливе без належного забезпечення прав та свобод людини через реально діючі державні та процесуальні механізми їх реалізації, охорони та захисту, адже права й свободи людини, їх гарантії складають зміст і мету державної діяльності[87].

Уповноважена службова особа, яка здійснила затримання, повинна негайно повідомити особо зрозумілою мовою:

1. Підстави застосування затримання.
2. Сутність підозри.
3. Роз'яснити процесуальні права підозрюваного.

Розглянемо більш детально основні процесуальні права затриманої особи:

- **Право на захист.** Право на свободу є занадто важливим в демократичному суспільстві, тому людина повинна мати можливість скористуватися захистом,

---

[86] Литвиненко О.Г. Затримання особи в умовах воєнного стану. *Забезпечення публічної безпеки і порядку в умовах воєнного стану*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 1 липня 2022 року). Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2022. С. 234.

[87] Гузела М. Проблема затримання як заходу кримінального процесуального примусу: забезпечення прав затриманого в світлі ст.5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини.*Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : Юридичні науки. 2020. Т. 7, № 4. С. 239-240.

передбаченим ЄКПЛ, навіть якщо вона, можливо, сама дозволила затримати себе або взяти під варту, особливо, якщо ця людина не має дієздатності для того, щоб погодитись або не погодитись із запропонованими діями[88].

Відповідно до ст. 29 Конституції України кожній затриманій особі має бути невідкладно повідомлено про мотиви (підстави) затримання, роз'яснено її права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватись правничою допомогою захисника[89].

Підозрюваний має право на першу вимогу мати захисника і зустріч з ним в будь-який день та час доби до першого допиту з дотриманням умов, які забезпечують конфіденційність спілкування. У випадках, встановлених КПК України та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, в тому числі у зв'язку з відсутністю коштів для оплати допомоги, передбачається отримання правової допомоги захисника за рахунок держави[90].

У затриманої особи є право самостійно збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази. У разі, якщо затримана особа є іноземцем, їй надається доступ до представників консульства або відповідної міжнародної організації.

---

[88] Гузела М. Проблема затримання як заходу кримінального процесуального примусу: забезпечення прав затриманого в світлі ст.5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини.*Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : Юридичні науки. *2020*. Т. 7, № 4. С. 242.

[89]Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 12.11.2022).

[90]Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13 квітня 2012. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 01.11.2022).

- **Право на отримання медичної допомоги.**
- **Право надавати пояснення, показання чи в будь-який момент відмовитися їх давати.** Надання показів і пояснень є правом затриманої особи. Затримана особа не несе кримінальної відповідальності за таку відмову. Відповідно до ст. 63 Конституції України, особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом[91].
- **Право вимагати перевірки обґрунтованості затримання.** Усі форми ув'язнення повинні або санкціонуватись судом (здійснюватись на підставі судового рішення), або бути предметом ефективного судового контролю у випадку затримання особи без судового рішення. Ця процедура надає затриманому першу можливість викласти суду свої заперечення щодо затримання і подати скаргу на його законність[92].

Національне законодавство не містить визначення мети кримінального процесуального затримання. Відповідно дост. 5 ЄКПЛ право на свободу та особисту недоторканність є невід'ємним правом кожного. Відповідно до п. с ч. 1 ст. 5 ЄКПЛ, свобода особи може бути обмежена у разі затримання особи за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або у разі обґрунтованої необхідності запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення. Мета такого затримання прямо передбачена у нормі - допровадження до компетентного судового органу[93]. Скоріше за все, мається на увазі, що допровадження до судового органу є невід'ємним та обов'язковим етапом будь-

---

[91]Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 12.11.2022).

[92] Лобойко Л.М., Банчук О.А. Кримінальнийпроцес : навч. посіб. Київ : Ваіте, 2014. С. 138.

[93] Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 10.11.2022).

якого кримінального процесуального затримання задля перевірки обґрунтованості за законності застосування такого заходу примусу. Адже автоматичний судовий контроль за затримання є невід'ємною частиною законної процедури. Не можемо вважати метою затримання особи саме допровадження досудового органу. У такому разі мета затримання виглядає надто обмеженою. Головною метою затримання слід вважати припинення правопорушення та запобігання вчиненню нових. Як додаткову мету затримання можна розглядати: інформаційне забезпечення початкового етапу розслідування та встановлення особи правопорушника (останнє є вирішальним у подальшій динаміці розслідування).

Кожна затримана особа має право у будь-який час оскаржити у судовому органі своє затримання. Про затримання людини має бути невідкладно повідомлено родичів затриманої особи. Відповідно до ст. 29 Конституції України, обґрунтованість затримання особи протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом.[94]

У чинному кримінальному процесуальному законодавстві відсутній чіткий механізм оскарження законності затримання. Судовий контроль має регламентуватися шляхом закріплення детальної процедури у національному законодавстві, що повинна передбачати не лише «автоматичність» («обов'язковість»), а й «негайність». Тобто недопустимим є відтягування судового контролю за затриманням особи за підозрою у вчиненні злочину на час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу. Запровадження автоматичного та негайного судового контролю за затриманням особи за підозрою у вчиненні злочину дозволить вирішити значну кількість проблемних питань. Зокрема, доводити обґрунтовану підозру для затримання у суді має безпосередньо та службова особа, яка

---

[94]Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 12.11.2022).

здійснила фактичне затримання. Навіть при юридичній необізнаності затриманого, забезпечуватиметься весь комплекс його процесуальних прав щодо перевірки законності затримання, незалежно від його волі[95].

- **Право на негайне повідомлення членів сім'ї, близьких родичів чи інших осіб про затримання і місце свого перебування.** Стаття 5 ЄКПЛ вимагає від держави вжити дієвих заходів для захисту від ризику зникнення та провести швидке та ефективне розслідування щодо обґрунтованої заяви щодо зникнення особи, яку було затримано[96]. З моменту затримання на державі лежить обов'язок забезпечення комплексу прав затриманої особи та як наслідок держава несе відповідальність за їх порушення. Тягар доказування щодо застосування належної процедури затримання лежить на державі.

Відповідно до Конституції України, про затримання особи має бути негайно повідомлено родичів затриманого. Забезпечення такого права затриманої особи є додатковою гарантією забезпечення повного комплексу прав і свобод та зниження ризиків свавілля.

Варто окремо звернути увагу на **забороні катування** під час проведення кримінального процесуального затримання.

Найчастіше порушення прав людини відбувається з боку співробітників правоохоронних органів під час здійснення фактичного затримання, а саме необґрунтоване застосування надмірного фізичного та/або психічного насильства.[97]

---

[95] Потоцький М.М. Судовий контроль за затриманням особи за підозрою у вчиненні злочину. *Правовий часопис Донбасу.* 2019. № 4 (69). С. 120.

[96] CaseofTanis and others v. Turkey. TheEuropeanCourtofHumanRights. 02.08.2005. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-70021%22]} (дата звернення: 10.11.2021).

[97] Тарасова І.В. Питання підвищення ефективності інституту затримання особи у кримінальному процесі України. *Правничий вісник Університету "КРОК".* 2017. Вип. 27. С. 110.Тарасова І.В. Питання

Захист прав особистості передбачає контроль за застосуванням примусу, який має застосовуватись лише тоді, коли іншими засобами досягнути мети кримінального провадження неможливо[98].

Відповідно до Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, катуванням означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди. Не визнаються катуванням біль або страждання, що виникли внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи спричиняються ними випадково[99].

У рішенні ЄСПЛ «Каверзін проти України» зазначається, що під час затримання заявника органами правопорядку було застосовано силу з огляду на те, що заявник чинив опір. Враховуючи відсутність у справі переконливих доказів щодо обставин, за яких заявник зазнав тілесних ушкоджень, зокрема, щодо того, яким саме був

підвищення ефективності інституту затримання особи у кримінальному процесі України. *Правничий вісник Університету "КРОК"*. 2017. Вип. 27. С. 109.

[98] Винокуров О.В., Кучинська О.П. Захист прав підозрюваного при затриманні та застосуванні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою: теорія і практика: монографія. Київ: Алерта, 2020. С. 45.

[99] Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 р. Організація Об'єднаних Націй. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (дата звернення: 13.11.2022).

характер застосованої до заявника сили і ступінь її застосування, ЄСПЛ встановив, що всю відповідальність за тілесні ушкодження заявника несуть правоохоронні органи. Такі дії були визнані як порушення ст. 3 ЄКПЛ незалежно від того, чи були заподіяні ушкодження під час затримання, чи згодом під час допиту [100]. В даному прикладі органи правопорядку офіційно не зафіксували тілесні ушкодження безпосередньо після застосування затримання. Як наслідок,довести той факт, що тілесні ушкодження були спричинені законно під час затримання а не після його проведення не довелось можливим.

У разі наявності тілесних ушкоджень у затриманої особи, такі тілесні ушкодження мають бути зафіксовані в обов'язковому порядку (в незалежності від давності їх спричинення), навіть у випадку звільнення затриманої особи протягом короткого проміжку часу.

Складання протоколу. Складання протоколу є універсальною формою фіксації ходу і результатів проведення процесуальних дій у рамках кримінального провадження. Будь-яке затримання особи, яке здійснюється за підозрою у вчиненні злочину, має бути оформлено відповідним протоколом. Незареєстроване затримання є грубим порушенням вимог національного та міжнародного законодавства. Найбільш суттєвим є відображення у протоколі про затримання таких даних: час складання протоколу та час фактичного обмеження свободи особи; підстави затримання; результати особистого обшуку (у разі його проведення); заяви затриманої особи. Копія протоколу в обов'язковому порядку вручається затриманій особі та надсилається відповідному прокурору. У разі застосування затримання, складання протоколу є обов'язком уповноваженої службової особи. Під час затримання можуть

---

[100] Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Каверзін проти України» від 15.05.2012 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_851#Text (дата звернення: 15.11.2022).

застосовуватися фото та відео-фіксація та долучатись в якості додатків до протоколу.

Позитивно варто відмітити впровадження у національне законодавство окремих аспектів позаанкетної фіксації відомостей про затримуваних осіб. Під час правозастосування трапляються випадки, коли на момент затримання данні затриманої особи встановити не вдається. Для таких ситуацій у протоколі затримання є можливість зазначити опис такої особи та долучити її фотознімок.

Порушення процедури проведення затримання особи негативно впливає на ефективність даного заходу примусу. Ефективність кримінального процесуального затримання можна визначити як здатність затримання в легальний спосіб, що регламентований якісним кримінальним процесуальним законом, шляхом короткострокового обмеження права на свободу, оперативно досягнути мети щодо забезпечення належної поведінки підозрюваного та інформаційного забезпечення початкового етапу досудового кримінального провадження[101]. Досягнення вищевказаної мети незаконним способом і у невідповідності до встановленої законом процедури може ставити під сумнів усі результати подальшого досудового розслідування.

Роз'яснення та забезпечення процесуальних прав є частиною процедури здійснення затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. Порушення прав затриманої особи може ставити під сумнів законність здійснення затримання та усі похідні процесуальні дії за участю затриманої особи[102].

М.В. Гузела підсумовує, що забезпечення права на свободу та особисту недоторканність відповідно до ст. 5

---

[101] Потоцький М.М. Поняття ефективності затримання особи у кримінальному провадженні. *Правовий часопис Донбасу*. 2021. № 3 (76). С. 164.

[102] Потоцький М.М. Затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. дис. … докт. філософії: 12.00.09. Кропивницький, 2022. С. 98.

ЄКПЛ демонструє необхідність усвідомлення нових концептуальних положень КПК України, їх теоретичного обґрунтування та приведення у відповідність до міжнародних стандартів та практики ЄСПЛ, розробки необхідних понять. З огляду на це, наукові дослідження мають спрямовуватися на формування науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення правозастосовної практики та її нормативного врегулювання, поширювати порівняльно-правові дослідження, що дозволить використовувати позитивні досягнення зарубіжних держав у врегулювання кримінального провадження, правотворчості й правозастосування[103].

Відразу після здійснення кримінального процесуального затримання, затриманій особі має бути повідомлено зрозумілою мовою підстави затримання, суть підозри, роз'яснено право мати захисника, надавати пояснення, показання або нічого не говорити щодо підозри, отримувати медичну допомогу, негайно повідомити інших осіб про затримання та місце перебування та інші права, передбачені кримінальним процесуальним законом.

Момент затримання є гранню між законним застосуванням сили та катуванням. Таким чином, застосування, за необхідності, фізичної сили у момент затримання є законним, а застосування сили після моменту затримання є незаконним та в окремих випадках може визнаватись катуванням.

Складання протоколу є універсальною формою фіксації ходу і результатів проведення процесуальних дій. Важливим є відображення у протоколі підстав затримання та

---

[103] Гузела М. Проблема затримання як заходу кримінального процесуального примусу: забезпечення прав затриманого в світлі ст.5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини.*Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : Юридичні науки. 2020. Т. 7, № 4. С. 239.

початкового моменту обмеження особистої свободи затриманої особи.

Запровадження можливості протокольної фіксації затримання особи кожним працівником правоохоронного органу (уповноваженою службовою особою) потребує подальшого узгодження як між окремими підрозділами Національної поліції України, так і між окремим органами, які виконують функції з забезпечення публічного порядку та безпеки.

Рекомендується, за можливості, максимально використовувати відео-фіксацію моменту затримання або обстановки на місці події відразу після затримання. Така відео-фіксація буде переконливим доказом для суду щодо наявності обґрунтованої підозри у вчинені злочину особою та чітко зафіксує момент затримання, тобто момент, з якого відліковуються кримінальні процесуальні строки щодо забезпечення усього комплексу процесуальних прав затриманої особи.

ДЛЯ НОТАТОК

Навчальне видання

М.С. Городецька, О.Г. Литвиненко,
О.І. Груздь, М.М. Потоцький

НАВЧАЛЬНО-ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
«Дії слідчо-оперативної групи на місці події»

Набір: Груздь О.І.
Верстка: Удовиченко О.В.
Підготовка до друку: Журавльова Ю.О.

Підписано до друку 20.02.2024 р.
Формат 64х90 1/16. Папір офсетний.
Друк цифровий лазерний та світлодіодний.
Об'єм 5,0 ум. друк. арк. Тираж 100 прим.

Видавець ФОП Чернявський Д.О.
пр-кт 200-річчя Кривого Рогу, 17 (зуп. «Спаська»),
Свідоцтво ДК 3449 від 02.04.2009 р.

oktanua oktanua oktanprint@ukr.net
+38 (067) 46-46-102
oktanprint.com.ua; oktanprint.cz
інтернет-магазин книг: oktanshop.com

ДРУКАРНЯ ОКТАН-ПРИНТ